

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DUHA TÜRKLERİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİ

Madinye AZATKHAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İbrahim DİLEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

Haziran- 2019

DUHA TÜRKLERİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİ

Madinye AZATKHAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Haziran- 2019

Madinye AZATKHAN tarafından hazırlanan “Duha Türklerinde Geçiş Dönemleri” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/~~OY ÇOKLUĞU~~ ile AHBV Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. İbrahim DİLEK

Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Başkan: Prof. Dr. İsa ÖZKAN

Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM

Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 28/06/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....
Prof. Dr. Figen ZALF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

A. Nazif

Madinye AZATKHAN

04.07.2019

DUHA TÜRKLERİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİ

Yüksek Lisans Tezi

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Haziran-2019

ÖZET

Hazırlamış olduğumuz “ Duha Türklerinde Geçiş Dönemleri” başlıklı bu çalışmamızda erimekte olan Türk topluluklarından biri Duha Türklerine dair genel bilgiler verildikten sonra, asıl konumuz olan geçiş dönemlerine yer verilecektir. Türk tarihi ve kültürü bakımından önemli ülkelerden biri olan Moğolistan coğrafyasında günümüzde Kazak, Tuva, Hoton ve Duha olmak üzere dört Türk boyu yaşamaktadır. Kazak ve Tuva Türkleri günümüze kadar eski Türk gelenek, görenek, örf ve adetlerini devam ettirmiş Türk boylarındandır. Fakat Hoton ve Duha Türkleri kaybolmaya yüz tutmuştur. Duha Türkleri 1950 yılından sonra tamamen Darkhat Moğollarının kültürünü benimsemeye başlamışlar ve günümüzde Duha kültürü neredeyse unutulmuş durumdadır. Beraber yaşadıkları Darkhat Moğolları tarafından Uygur olarak bilinen Duha Türkleri, Moğolların vermiş olduğu Tsaatan yani “Ren Geyiği Çobanları” adıyla tanılmaktadır. Duha Türkleri kendilerini “ Tu-va veya Tu-ha ulas” demektirler. Göçebelik geleneğini günümüze kadar devam ettirmekte olan Duha Türkleri yaz aylarında sineklerin olmadığı serin, dağ zirvelerini seçerken, son yıllarda turizm sektörünün gelişmesi nedeniyle göç etmek için daha yakın yerleri tercih etmektedirler. Turizmden kazanılan para onların hayatını ekonomik yönden olumlu etkiliyor olsa da geleneksel yaşam tarzının ve kültürünün yok olmasına neden olmaktadır. Para kazanmayı, ekonomik yönden zenginleşmeyi amaç edinen Duha Türkleri kendi kültürlerinden kopmaya başlamıştır. Bunda uzun yıllardır Darkhat Moğolları ile bir arada yaşamaları dil ve kültür bakımından Darkhat etkisi altında erimeye başlamasına neden olmuştur. Ayrıca günlük hayatlarında güneş enerjisi, alıcı anten, telefon vs. aletlerin kullanılması hayatlarını kolaylaştırıp, geleneksel hayatlarından kopup, yerleşik hayata teşvik edilmelerine neden olmuştur. Çalışmamızda Duha Türklerinin arasında bulunarak yaptığımız karşılıklı mülakat ve gözlem metotlarıyla değerlendirdiğimiz bilgilere yer verilecektir.

BilimKodu : 31002

AnahtarKelimeler : Duha Türkleri, Geçiş Dönemleri, Moğolistan, Taiga

SayfaAdedi : 52

Tez Danışmanı : Pof. Dr. İbrahim DİLEK

THE TRANSITION PERIOD RITUALS OF DUHA TURKS

(M. Sc. Thesis)

GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

June-2019

ABSTRACT

In our study titled "Transition Period Rituals of Duha Turks", After giving general information about the "Duha" Turks, which is one of the melting Turkic communities, our main topic will be the transition periods. Today in the geography of Mongolia which is one of the important countries in terms of Turk history and culture there are four Turkic tribes living : Kazakh, Tuva, Hoton and Duha. Kazakh and Tuva Turks are one of the Turkic tribes that have maintained their traditions, customs and traditions until today. But the Hoton and Duha Turks have started to disappear. Duha Turks began to adopt the culture of the Darkhat Mongols completely after 1950 and today the culture of Duha is almost forgotten. The Duha Turks, recognized as the Uygurs by the Darkhat Mongols they live with, are known as Tsaatan, means "Reindeer Shepherds" , name given by the Mongols. Duha Turks call themselves "Tu-va or Tu-ha ular". Continuing the nomadic tradition up to the present, when Duha Turks choose cool, mountain summits without flies in summer, they prefer closer places to migrate due to the development of tourism sector in recent years. Although the money earned from tourism affects their lives positively in economic terms, it causes the disappearance of the traditional lifestyle and culture. Duha Turks, who aim to earn money and prosper economically, started to break with their own culture. This, living together with the Mongols of the Darkhat for many years, is the cause to melt under the influence of Darkhat in terms of language and culture. In addition, the use of tools like solar energy, receiving antenna, telephone, etc. in their daily life has made their lives easier, a reason why they have been separated from their traditional lives and encouraged to settled life. In our study, the information that we evaluate with the mutual interview and observation methods we have made among the Duha Turks will be included.

Science Code : 31002
Key Words : Duha Turks, Transition Period Rituals, Mongolia, Taiga
Page Number : 52
Supervisor : Prof. Dr. İbrahim DİLEK

TEŞEKKÜR

Çalıőmalarım boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, kıymetli tecrübelerinden faydalandığım danışmanım Prof. Dr. İbrahim DİLEK'e, Türkiye'de eğitim alma imkanını sağlayan Yurt Dıőı Türkleri ve Akraba Topluluklar Başkanlığına, manevi destekleri ile beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan çok değerli aileme ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	V
TEŞEKKÜR	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	11
DUHA TÜRKLERİNDE DOĞUM RİTÜELLERİ	11
1.1, Doğum Öncesi Ritüeller	11
1.1.1, Çocuk Sahibi Olabilmek	11
1.1.2, Aşerme	12
1.1.3, Çocuğun Cinsiyeti	12
1.1.4, Gebe Kadının Kaçınma Ritüelleri	13
1.2, Doğum Sırası	13
1.2.1, Doğum Anındaki Ritüeller	13
1.2.2, Eş (plasenta) İle İlgili Ritüeller	14
1.2.3, Göbek İle İlgili Ritüeller	14
1.3, Doğum Sonrası Ritüeller	14
1.3.1, Çocuğun Yıkanması ve Tuzlanması	15
1.3.2, Çocuğun Doğumunu Kutlama Ritüelleri	15
1.3.3, Lohusalık ve Lohusanın Kaçınma Ritüelleri	15
1.3.4, Emzirme İle İlgili Ritüeller.....	16
1.3.5, Albastı ve Kırk Basmasından Korunma Ritüeli	16
1.3.6, Kırklama Ritüeli	16
1.3.7, Ad Verme Ritüeli.....	17
1.3.8, Çocuğun Yaşaması İçin Yapılan Ritüeller	17
1.3.9, İlk Diş, İlk Tırnak, ilk Saç, İlk Beşik, İlk Kundak, İlk Yürüme İle İlgili Ritüeller	17
1.3.10, Doğum Günü Kutlamaları	18
1.3.11, Zayıf Kalan, Yürümeyen Çocuklar İle İlgili Ritüeller	19
1.3.12, Çocuğun bakımı ve Korunması için Yapılan Ritüeller	19

1.3.13, Çocuğun Okula Başlama Ritüeli	19
İKİNCİ BÖLÜM.....	21
DUHA TÜRKLERİNDE ERGENLİK DÖNEMİ	21
2.1, Duha Türklerinde Ergenlik Dönemine Giren Kız Çocukları.....	21
2.2, Duha Türklerinde Ergenlik Dönemine Giren Erkek Çocukları	22
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	23
DUHA TÜRKLERİNDE EVLENME RİTÜELLERİ	23
3.1, Evlenme Öncesi Ritüeller	23
3.1.1, Evlenmesi Yasak Olan Kişiler	23
3.2, Evlenme Biçimleri	25
3.2.1, Beşik Kertmesi	25
3.2.2, Akraba Evliliği	25
3.2.3, Berdel	26
3.2.4, Kız Kaçırma	26
3.2.5, Çok Eşlilik	26
3.2.6, İç Güveyi.....	26
3.3, Evlilik Çağı, Yaşı	26
3.3.1, Evlenme isteğinin belirtilmesi	27
3.3.2, Eş Seçimi	27
3.3.4, Kız İsteme ve Söz Kesimi	28
3.3.5, Nişan Töreni ve Nişanlılık Dönemi.....	29
3.4, Evlenme Sırasında Ritüeller	29
3.4.1, Evlenme Töreni Sırası Ritüelleri.....	29
3.4.2, Tören Zamanı, Mekânı, Şekil ve Süresi.....	29
3.5, Düğüne Hazırlık	30
3.5.1, Erkek Tarafının Hazırlıkları.....	30
3.5.2, Kız Tarafının Hazırlıkları.....	31
3.6, Evlilik Törenine Davet	31
3.7, Törenin Başlaması	31
3.7.1, Evlilik Töreni Eğlenceleri	31
3.8, Gelin Alma Ritüeli.....	32

3.9, Gelin İndirme Ritüeli.....	32
3.10, Nikâh	32
3.11, İlk Gece (Gerdek)	33
3.12, Evlenme Sonrası Ritüeller	33
3.12.1, Baş Mevlidi	33
3.12.2, Kız ve Oğlan Taraflarının Düğünden Sonra İlk Görüşmesi	34
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	35
DUHA TÜRKLERİNDE ÖLÜM İLE İLGİLİ RİTÜELLER.....	35
4.1, Ölüm Öncesi	35
4.2, Ölüm Sırası	36
4.3, Ölüm Sonrası	36
4.3.1, Ölümden Hemen Sonra Yapılan Ritüeller	36
4.3.2, Ölümün Duyurulması Ritüeli.....	37
4.3.3, Defne Hazırlık Ritüelleri.....	37
4.3.3.1, Ölünün yıkanması	37
4.3.3.2, Ölünün kefenlenmesi, giydirilmesi	37
4.3.3.3, Ölünün tabuta yerleştirilmesi ve taşınması	37
4.3.4, Ölünün Defnedilmesi	38
4.4, Mezarlık ve Mezar Taşları.....	38
4.5, Ölünün Defnedilmesi Sonrası Cenaze Evinde Yapılan Ritüeller	38
4.6, Ölünün Gömülmesi Sonrası Zamana Bağlı Ritüeller	39
4.7, Ölen Kişinin Eşyalarıyla İlgili Ritüeller	39
4.8, Ağıt Söyleme, Yas Tutma Ritüelleri	39
4.9, Mezarlık Ziyaretleri	39
4.10, Ölünün Ruhü İle İlgili İnanç ve Ritüeller	40
4.11, Öteki Dünya İle İlgili Ritüeller.....	40
SONUÇ	41
KAYNAKÇA	43
EKLER	45
EK-1. Kaynak Kişi Tablosu	45
EK-2. Kaynak Kişilerin Resimleri	46

Resim-1.....	46
Resim-2.....	46
EK-3. Batı Taıga	47
Resim-1.....	47
Resim-2.....	47
Resim-3.....	48
Resim-4.....	48
Resim-5.....	49
Resim-6.....	49
Resim-7.....	50
Resim-8.....	50
Resim-9.....	51
Resim-10.....	51
ÖZGEÇMİŞ	52

GİRİŞ

Türk tarihine ait yazıt, heykel, kaya resimleri gibi kültürel unsurları kendi coğrafyasında bulunduran Moğolistan, Türk tarihi ve kültürü açısından çok önemli ülkelerden biridir. Ayrıca, günümüze kadar Türk kökenli boyların eski kültürel yaşamını Moğolistan topraklarında sürdürüyor olması Türk ve Moğolların tarihten bu yana aynı coğrafyayı paylaşmış olduklarının, birbirinden etkilenmiş yüzlerce kültürel özellikleri olduğunun büyük bir örneğidir. Moğol ve Türk tarihi, kültürel ve lisani akrabalık bağları ve hala Moğollarla aynı coğrafyayı paylaşıyor olması gibi sebepler, Moğolistan'ın Türk dünyası için önemli araştırma sahası olduğu anlamına gelmektedir. Moğolistan'da yaşayan Türk boyları Kazaklar, Tsengel Tuvaları, Hotonlar ve Duhalardır. Bunlardan en kalabalık grubu Kazak Türkleri oluştururken en azınlık grup da Duha Türkleridir.

Duha Türkleri Moğolistan'ın kuzey batısında Sayan dağlarında yaşayan, hayatlarını ren geyikleri ve ormanlara sıkı bir şekilde bağlamış, göçebe Türk boylarından biridir. Moğollar tarafından ren geyikliler anlamına gelen "Tsaatan" adıyla adlandırılan Duhalardan kendilerine "Tu-va veya Tu-ha-ulas" demektedirler.

Günümüzde Duha Türklerinin yaşadığı Hövösgöl şehrinin Tsagaannuur ilçesi şehir merkezi Mörön'den 276 km, başkent Ulan-Bator'dan 1030 km uzaklıktadır. Bu bölge kuzeydoğuda Rusya Federasyonu'na bağlı Özerk cumhuriyetlerden biri olan Buryat cumhuriyetine 110 km uzaklıkta batısında da Tuva Özerk cumhuriyetine 100 km uzaklıktaki sınırdadır.

Duha Türklerinin yaşadığı bölge orman ve nehirleri ile zengin bölgedir. Moğolistan'ın en güzel şehirlerinden biridir. Sedir, Karaçam, Akağaç ve Ladin ağaçlarından oluşan orman bölgesi tilki, sincap, kurt, kar leoparı, ayı ve geyik gibi birçok vahşi hayvanlara ev sahipliği yapmaktadır. Duhalardan yaşadığı bu bölge, dünya haritası üzerinde kuzey enlem 52°-60°, boylam 98°-102° konumunda bulunmakta ve deniz seviyesinden ortalama 1200 metre yüksekliktedir. Bölgenin en yüksek noktası olan Tannu Dağına bağlı Hultrag tepesinin yüksekliği, deniz seviyesinden 2862.4 metredir. İklim özelliğine bağlı olarak hava sıcaklığı kış aylarında -29/-53 dereceye kadar, yaz aylarında ise +12/+23 derece arasındadır.

1960 yılında Duha Türklerinin arasında on bir ay kalarak saha çalışması yapan ilk Moğol bilim adamı S. Badamhatan'ın çalışmalarına baktığımızda Duha Türklerinin Ulaan-Uul, Rinçinlkhümbe ve Khankh ilçelerinde de yaşadıklarını görüyoruz ve coğrafi konumlarına göre üçe ayırmaktadır:

1. Doğu Tayga'da Ren Geyikleri ile göç eden Duha Türkleri
2. Batı Tayga'da Ren Geyikleri ile göç eden Duha Türkleri
3. İlçe merkezi Tsagaannuur'da göl kenarında oturakçı olarak yaşayan Duha Türkleri

İlçe merkezinde yaşayanlar Darkhat Moğollarıyla daha çok karışmışlar ve Taigalarda yaşayanlara göre dilleri ve geleneklerini tamamen unutmuş durumdadırlar. Taigalarda yaşayan Duha Türkleri sadece ren geyikleri ile yaşamlarını sürdürmekte. Ren geyiklerinin durumuna göre yılda en az dört kez göç ederler. Yazın dağın en zirvesine kadar göçen Duhalar, kışın daha çok ormanlı kısımları tercih ederler. Göç zamanına Taygadaki en yaşlı kişi karar verir. Yaşlı kişinin ailesi göç hazırlıklarını tamamlayıp, eşyalarını Ren Geyiği veya ata yerleştirdikten sonra Taygadaki diğer aileler hazırlıklarına başlarlar. Yerleşecekleri yer olarak genellikle bol sulu ve bol otlulu yerleri seçerler. Mezarlık ve Kam ayini yapılan yerlere yerleşmezler. Göçü ilk başlatan yaşlı kişi kendi çadırını kuracak yere karar verdikten sonra diğer çadırlar kurulmaya başlar. Duha Türklerinin diğer göçebe Türk boylarından farklı özelliklerinden biri çadır kurmadan önce ev eşyalarını yerleştirmesidir.

Duha Türklerinde göçün belirli kuralları vardır. Kam aletlerinin ve kıyafetlerinin konulacağı Ren Geyiğine de ailenin ev sahibi karar verir. Bu Ren Geyiğine "Tanrı Geyiği" de denilir ve ev sahibinden başka kişilerin binmesi yasaktır. Ev sahibi de bu ren geyiğine fazla binmez ve ev sahibinin en sevdiği geyiği olur. Göç sırasında ilk sırada bu Ren Geyiği olur ve daha sonra çocukların bineceği Ren Geyikleri gelir. Ev eşyalarının konduğu Ren Geyiklerini evin hanımı götürür. (Badamhatan 1962:11).

Geçimlerini avcılıkla sağlayan Duha Türkleri Moğolistan Cumhuriyeti tarafından avlanmak yasaklandığı için, eğer avlanırlarsa ceza olarak yüklü miktarda para ödeyeceklerinden avcılık yapamamaktadırlar. Komşu köylerden keçi alıpkesmektedirler ve Ren Geyiği eti dışında keçi etiyle beslenmektedirler. Ayrıca balık etide tüketmektedirler. Sonbaharda ormandan yaban mersini, kuş üzümü, çam fıstığı gibi meyveler toplarlar ve reçel yaparlar. Geyik sütünden peynir,

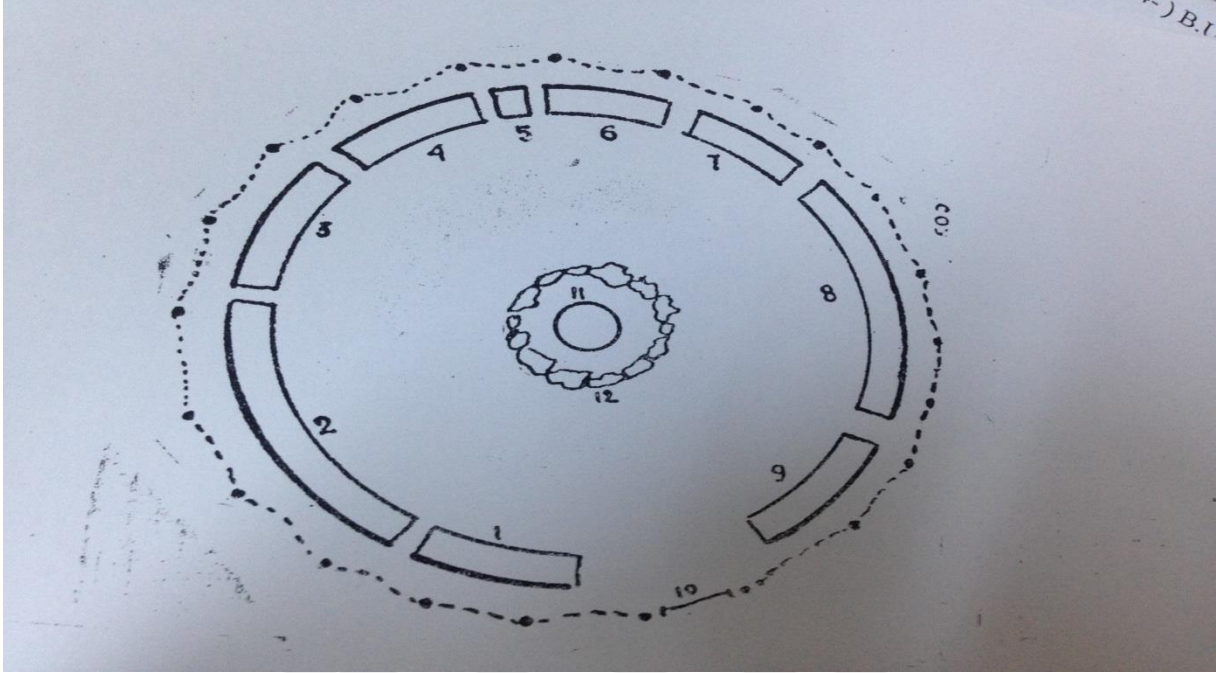
yoğurt hazırlarlar. Geyik sütünü katarak “ sütün şay” dedikleri sütlü çay yaparlar. Ren geyiği sütü yağ oranı en yüksek ve hiç bozulmayan süt olduğu için bütün yaz biriktirdikleri sütü kış boyunca tüketirler. At sayısı az olduğundan dolayı at kesmezler. Duha Türklerinde inek ve koyun eti yemek yasaktır. Eskiden Duha Türkleri kızlarına sinirlendiği zaman “ seni koyun ve inek besleyen çobanla evlendireceğim” diye karşılıyorlarmış. Bu kargışyüzünden intihar eden kızların olduğu söylenmektedir.

Duha Türkleri günümüzde geçimlerini ren geyiklerinin boynuzlarından yaptıkları el sanatlarını, hazırladıkları reçelleri ve tuttıkları balıkları komşu köylere ya da şehirlere götürüp satarak ve yaz aylarında turizmden karşılamaktadırlar. Kış aylarında erkekler madende çalıştıklarından da bahsetmişlerdi. Duha Türklerinde yapılan el sanatlarının bir çoğu Duha kadınlarına aittir.

Duha Çadırı

Duha Türkleri çadırlarına Moğolca “ Urts” ya da Tuvaca “ Alaadje-öy veya öüke” demektedirler. Duha çadırı günümüzdeki göçebeler çadırının en eski türüdür. Alaadje-ağaç, alhe- örtü olmak üzere iki kısımdan oluşur. Eskiden örtülerini hayvan derisinden yaparlarken günümüzde brezint(su geçirmeyen kumaş)ten hazırlamaktadırlar. Çadırın büyük küçüklüğüne göre kullanılacak ağaç sayısı değişir. Büyük çadır için 32, orta çadır için 22-25 tane ağaç kullanılır. Kullanılacak ağaçlar 3-4,5 uzunluğundaki kurutulmuş ağaçlardır.(Badamhatan 1962 s:27) . Bir yerden diğer yere göç ettikleri zaman çadırın sadece alhe (örtü) sini alırlar ve ağaçlarını bir sonraki sene kullanmak için bir araya toplayıp bırakırlar. Bazen toplamadan dikili şekilde de bırakırlar. Taşınacakları yere geldiklerinde bir önceki senelerde bırakılan hazır ağaçları kullanırlar.

Aşağıdaki resimden Duha çadırının iç düzenini görebiliriz

1. Evin beyinin eşyaları konulduğu kısım(ren geyik eşyaları)
- 2-3. Ev eşyaları konulduğu yer
4. Avcılık eşyaları konulduğu yer
5. Tanrı ikramları veya Kam aletleri konulduğu yer
- 6-7. Çocuk eşyaları konulduğu yer
8. Evin hanımının eşyaları konulduğu yer
9. Mutfak eşyaları konulduğu yer
10. Kapı
11. Ocak
12. Ocağın etrafına konulan taşlar.(Badamhatan 1962 s:56)

Dil

Duha Türklerinin ana dili Tuva Türkçesinin bir koludur ve dillerine “Tu-ha sös” derler. Duha Türkleri arasında sadece aile içinde büyükler tarafından konuşulan Duha Türkçesi, yok olmakta olan Türk dillerinden biridir.

Günümüzde Duha Türkleri eğitimini Moğolca aldığı ve uzun zamandan beri Darkhat Moğollarıyla yan yana yaşadıkları için Darkhat Moğolcasını benimsemişlerdir. Geçmişte hiç Moğolca bilmeyen Duha Türkleri 1950 yıllarında Moğol okullarına gitmeye başladıktan sonra dillerini unutmaya başlamışlar. Gittiğimiz Batı Taiga’da yaşayan Gombo’nun anlattığına göre Gombo okula sekiz yaşında gitmiş ve okula gidene kadar hiç Moğolca bilmiyormuş. Eğitim dili Moğolca olduğu için dersi anlamakta zorluk çekmiş aynı zamanda dillerini anlayamadığı için Moğol çocuklarının alay konusu olmuş. İki, üç sene içerisinde Darkhat Moğolcasını öğrenmiş ve kendi çektiği sıkıntıları çocuklarının da çekmesini istemediği için “Çocuklarımla genellikle Darkhat Moğolcasıyla konuşuyorum ama ana dillerini de unutturmamaya çalışıyorum” demiştir. Genel olarak Tayga’da yaşayanlara baktığımızda otuz beşyaşın üstündekiler iki dili de konuşabiliyorlar ve konuya bağlı olarak bir dilden diğerine serbestçe geçebilmektedirler. 25-30 yaş arasındakiler Duhacayı iyi bilmelerine rağmen konuşmak için genellikle Darkhat Moğolcasını tercih etmektedirler. Yirmi yaş altındakiler ana dilinin ailede konuşulma durumuna göre bazıları az konuşurlar, bazıları sadece anlarlar ve cevaplayamazlar. On yaşından küçük çocuklar ana dillerini neredeyse hiç bilmiyorlar ve sadece Darkhat Moğolcasıyla konuşmaktadırlar. Bunun sebeplerinden biri son yıllarda Darkhat Moğollarıyla evliliğin çoğalmasındır. Tsagaannuur ilçesinde yaşayan Duha Türkleri arasında ana dillerini bilenler altmış yaşın üstündekilerlerdir diğerleri neredeyse bu dili tamamen unutmuş durumdadırlar. Örneğin: misafir kaldığımız ev sahibi Davaa’nın eşi Darkhat Moğol’uydu ve üç kızı vardı. Kızlarından biri yine Darkhat Moğoluyla evliydi. Davaa doğduğundan beri Tsagaannuur ilçesinde yaşayan bir çobanmış, eşine sorduğum zaman da ben gelin geleli bu evde Duhaca konuşan kimse olmadı ve bende hiç öğrenmek için çabalamadım dedi. Davaa’ya “ayak” kelimesinin Duhacasını sorduğumuzda bilmiyorum diye cevaplamıştı.

Tuva Türkçesi okullarda eğitim olarak verilmemektedir. 1990 yıllarında Tuva Türkçesini sadece seçmeli ders olarak alabiliyorlarmış ve dili yeterli kadar öğretebilen hoca olmadığı için bu dersin

Duha öğrencilerine bir faydası olmamış. Duha Türkçesiyle yayınlanan ne bir gazete ne de bir TV programının olmaması da dilin unutulma sebeplerinden biri olabilir.

Duha sözlü edebiyatı hiç incelenmemiş konulardan biridir ve Duha Türkleri yok olmadan ele alınmalıdır.

Tarih

Duhalar günümüzde Moğolistan'ın Kuzey Batısında yaşayan küçük bir Türk topluluğudur. Duhaların tam olarak ne zaman, ne sebeple Moğolistan coğrafyasına geldikleri veya onların Türk topluluğu olup olmadıkları günümüze kadar bilim adamları tarafından tartışmalı konulardan biri olmuştur. Çeşitli bilim adamları onların, Tuva- Türk, Uygur, Urianhai Moğolu ya da Samoyed kökenli olduklarına dair görüşlerini ileri sürmektedirler. Ancak, onlar kendilerini Tuvaların bir parçası olan Tu-halar olarak tanıtmaktadırlar.

Tarihleri çok eskiye dayanan Duha Türklerinin Moğolistan'da ilk resmi kaynaklara geçmesi 1764 yılında yapılan nüfus sayımıdır. Bu sayımda “ Darkhat Moğollarının yaşadığı bölgede Öüke adlı çadırda yaşayan orman adamları var. Kişi sayısı 22, ren geyik sayısı 192” denilmektedir.(S.Badamhatan 1960:3)

İlk 1936 yılında yerli gazetelerin birinde Duha Türkleri hakkında yayınlanan sayısında Duha Türklerini “ Tsaatan” (geyik çobanları) olarak tanıtır ve bundan sonra halk arasında hep “Tsaatan” olarak bilinmeye başlar. (Ç. Buyanbadrah 2015)

Moğol bilim adamı Şagdarsüren Çin yıllıklarından Tang Devleti'ne ait (MÖ 618-907) belgelerde geçen Tu-Po veya Dubo adının Tuvaları gösterdiğini belirtir. Aynı zamanda V. Radloff ve A. Castren gibi bilim adamları Duhaların kökenini Somoyedlere bağladıklarını belirtir.

(Şagdarsüren 1974:74)

Duha Türklerine ilk 1956 yılında Moğolistan vatandaşlığı verilmiştir.

2010 yılında yapılan nüfus sayımına göre Taygada yaşayan Duha Türkleri 282 kişi ve 40 aileden ibarettir.

Din

Duha Türkleri kamlık dinine bağlıdırlar. Duha Kamları beraberinde yaşadıkları Moğol kamlarına göre daha eski geleneklerini korumuş, Budizm’le fazla karışmamış. Saflığını korumasıyla da Moğolistan coğrafyasında ünlüdür. Kamlık dinini benimseyen toplum doğal afetlerden dolayı ortaya çıkan herhangi bir sıkıntıyı etraftaki dağ, su, orman iyelerinin kargışı olduğuna inanırlar. bundan dolayı doğa iyelerinden af dilemek için onların dilini anlayabilen, olağanüstü güçlere sahip insanların ortaya çıktığına inanırlar. Duha Kamlarının en büyük üstatları Zönög Kam adlı kişiydir. Zönög Kam Harmay adlı bir yerde vefat ettiği için günümüzde Duha coğrafyasında “Harmayn aav” adlı kutsal yer bulunmaktadır. Bu toprağı her sene ziyaret ederler. Duha Türklerinde isteyen herkes Kam olamaz. Kam olmak için Kam soyundan gelmek vebüyük Kamlardan ders aldıktan Kam olabilirler. Küçüklüğünde hastalanan ve iyileşmeyen çocukları iyelerdiyerek Kam’a talebe olarak verilirdi. Duha Türklerinde ak ve kara kam olarak iki farklı Kamlık vardır. Kara Kam 44 Tanrı ve insanlara kötülük getirenlerdir, ak Kamlar da 55 Tanrı ve insanlara mutluluk getirenler olarak bilinir.

Doğadaki bütün değişiklikleri iyi yada kötü olarak ikiye ayırırlar ve iyiliğe teşekkür etmek için ak Kamı, kötülükten af dilemek için kara Kamı çağırırlarmış bu yüzden de iki farklı Kam ortaya çıkmıştır.

Günümüzde Taygalarda bir erkek bir bayan iki Kam bulunmakta ve erkek Kam aynı zamanda Tayganın başkanı sayılmaktadır.

Duha Kamlarının kıyafetleri de Moğol Kamlarının kıyafetlerinden farklıdır. Duha Kam başlığının ön tarafında ren geyiği tüyünden işlenen insan figürü bulunmaktadır. Burada işledikleri insan figürü “ Gunan Ulaan” bahadır olduğunu açıklamaktadır. Gunan Ulaan, Cengiz Han döneminde yaşayan bir bahadır olduğu ve Kamlık dini için birçok mücadeleye girdiği söylenir. Bundan dolayı ona teşekkür etmek amacıyla başlıklarına figürünü işlemektedirler. Kamlar başlığının ön tarafını yüzleri gözükmeyecek şekilde kartal veya kara kuş tüyleriyle kapatırlar. Burada kullandıkları tüy sayısı yetiştirdikleri talebelerin sayısına göre değişmektedir fakat genellikle yediden az olmaz. Başlıkta işlenmiş insan figürünün hemen yanına boynuz takarlar. Bunun sebebi ise Gunan Ulaan bahadır bir boynuzlu hayvanla savaşır ve onu yenerek boynuzunu kestiği anı anımsattığını söylerler. Kamin kullandığı özel dikilmiş olan kıyafetine “ Huyag” denir.

Eğitim

Moğolistan nüfusunu teşkil eden 24 boy içinde Tsaatanların yani Duha Türklerinin eğitim seviyesi diğerlerine göre çok düşüktür. Tayga'da orta okulu tamamlayan kişi en eğitimi kimse olarak bilinmektedir. Onların arasında ilk okul mezunu olmalarına rağmen okuma yazmaları olmayan kişilerle de karşılaşılmaktadır. Üniversite mezunu olanlar ile merkezi Tsagaannur'da yaşamaktadır.

Sadece Doğu ve Batı Tayga'da yaşayan 176 kişinin eğitim seviyesini araştırdığımızda:

№	Eğitimsiz	İlk Okul	Orta Okul	Lise	Lisans	0-6 Yaş
	29	65	28	4	2	48

(17.08.2008 tarihinde Tsagaannur ilçesi milletvekili G. Buyantogtoh'un yaptığı araştırmaya göre)

Tsagaannur ilçesine ilk 1990 yılında 320 kişilik okul yatırıldı. Fakat 1999 yılında yangın nedeniyle kapatılan okul 01.04.2000 tarihinden itibaren yeniden eğitime başladı. Okulda 31 alışan vardır. Onlardan sadece üç tanesi Tuva Türkçesini bilmektedir.

Duha çocuklarının okulda başarısız olmalarının bir kaç nedenini açıklamaya çalıştık:

- Okula başlayana kadar Moğolca ve Tuvaca karışık konuşulan Taiga'da yaşayan çocuklar ile merkezine geldiklerinde %100 Moğolca konuşulanları tamamen anlayamıyorlar ve bu durum onların okula ve eğitime olan merakını azaltıyor.
- Onların ana okula ve okul öncesi hazırlıklarına gitmemeleri de başarısızlıklarının bir başka nedeni olabilir.
- Çoğu ocukların sadece orta okula kadar eğitim almalarının nedeni ise ile merkezindeki eğitim veren okulun sadece ortaokula kadar ders verebilmesidir.

1987 yılında başka amaçla yapılan bina şuan okulun yurdu olarak kullanılmaktadır. 75 ğrenci kalabilmesi gereken bu yurtta 2010 yılında yapılan araştırmaya göre 151 ğrenci barınmaktadır. Yurtta 17 oda bulunmakta ve odaların genişliği 2,5x4,5M², yaklaşık 6-8 ocuk bir odada kalmaktadır. Yurtta bulunan 151 öğrenciden 63' Duha çocukları ve bunlardan 39'u Doğu ve Batı Tayga'dan gelenlerdir.

Yurdun genel kapsamı

Kalması gereken kişi sayısı	2010 yılında kalan kişi sayısı	Yatak sayısı	Yatak örtüsü	Nevresim takımı	Battaniye	Masa	Sandalye
75	151	107	104	160	107	18	48

(11.01.2010 tarihinde yurt görevlisi M. Mönhtuya'nın yaptığı araştırmaya göre)

Sağlık

Tsagaannur ilçesinde bulunan hastane 2004 yılında yapıldı ve 7 kişiliktir. Yataklardan 2 tanesi doğum yapan kadınlar için, 3 tanesi çocuklar için ve kalan 2 tanesi de genel hastalar için ayrılmıştır. Burada 1 uzman doktor, 3 doktor ve 7 hemşire görev yapmaktadır.

Duha Türklerinin en çok hastalandıkları mevsim kış mevsimidir ve yoğun kar nedeniyle çoğu zaman ilk yardım zamanında yetişmemektedir.

Duhaların arasındaki en yaygın hastalıklar, yüksek tansiyon, göz hastalıkları, romatizma ve boğaz enfeksiyonudur.

Duha Türklerinin ilk yardım alma imkanları ve zamanları

Yer adları	mevsim	İlçe merkezinden uzaklığı	Gidilebilen araç türü			Acil yardım gösterilen zaman
			At	Ren geyiği	araba	
Doğu Taiga	Kış	35-40 km	+	+	+	Aynı gün
	Yaz	100 km	+	-	-	2 gün
Batı Taiga	Kış	32-50 km	-	+	+	2-3 gün
	Yaz	100-170 km	+	-	-	2 gün

(2010 yılında uzman doktor D. Tuvşinjargal'ın araştırmasına göre)

BİRİNCİ BÖLÜM

DUHA TÜRKLERİNDE DOĞUM RİTÜELLERİ

1.1, Doğum Öncesi Ritüeller

Dünya üzerindeki her toplulukta çocuğun dünyaya gelişi, aile üyesine yeni birinin gelmesi sevinç verici ve en özel anlardan biridir. Evlat sahibi olmak bir insanın dünyada yaşayabileceği en mutlu andır. Bu mutluluğunu insanoğlu türlü ritüellerle kutlamaktadır. Bu ritüeller her millette farklı olmasına rağmen Türk dünyasında hemen hemen aynı şekilde kutlanmaktadır. Bütün Türk topluluklarında olduğu gibi Duha Türkleri de kendilerine has kutlamalarını yapar ve yeni doğan bebeği karşılarlar.

Bu bölüm Duha Türklerinde doğumun gerçekleşmesine kadar sürede yapılan uygulamaları içine alan bölümdür. Çocuğun dünyaya gelmesi ve hamile kadının yaşadıklarıyla ilgili ritüeller üzerinde durulacaktır. Bu bölümde saha çalışması esnasında mülakat yaparak tespit ettiğimiz ritüellerden bahsetmeye çalışacağız.

1.1.1, Çocuk Sahibi Olabilmek

Berber yaşamaya başlayan her çiftten çocuk sahibi olmalarını beklemek doğanın kurallarından biridir. Kızın gelin geldiği yerde saygınlık kazanması, eşinin soyunu devam ettirmesi için çocuk sahibi olması şarttır. Kısır kadın toplum içinde horlanır, aşağılanır. Bu nedenle kadın gebe kalmak için geleneksel yollara başvurur, çareler aramaya başlar.

Duha Türklerinde de çocuğu olmayan kadın diğer Türk boylarında olduğu gibi hoş görülmez. Çocuğu olmayan kadının ilk başvurabileceği kişi Kamdır. Kam'a başvurarak olağanüstü güçler vesilesiyle çocuk sahibi olmaya çalışırlar yada çeşitli şifalı olduğuna inanılan suları veya taşları ziyaret ederler. Çocuğu olmayan bir kadına, çok çocuklu bir kadının giysileri giydirilir. Çok çocuklu aileden çocuklarının kıyafetini alıp, yastık olarak kullanırlar. Evine misafir gelen küçük çocuğun ayakkabını anne babasının haberi olmaksızın alır ve bir kenara saklarlar. Çocuk ayakkabılarının uğur getireceğine inanılır. Duha Türklerinde çocuğu olmayan aile, çok çocuklu aileden evlat edinme geleneğine de başvurur. Evlat edinilen çocuğun arkasından aileye yeni üyeler de getireceğine inanılır. Evlat edinildikten sonra, o ailenin çocukları olsa da evlatlık olan çocuk ailesine geri verilmez.. Bu çocuk ailenin en değerli üyesi olarak hayatına devam eder.

Ailenin yeni doğan çocukları yaşamadığı zaman arkasından doğan çocuğa kötü çirkin adlar verilerek, o çocuğu yaşatma geleneği görülmektedir. Buna örnek olarak Moğol bilim adamı Şagdarsüren Duha Türklerinde yaptığı saha çalışmasına şu bilgileri kaydeder:“12 doğum yaptım, diye anlatır bir kadın ve dördü ikiz 14 çocuğum oldu. Ancak bunlar doğduktan sonra ölüyorlardı. Bir oğluma Oros [rus] adını verdim. Bir tek o yaşadı. “Bizde adı Sadar olan bir adam var, daha önce adı “Kurumuş” anlamında Guuren Yori idi. Ebebeynler, daha önceki çocukları öldüğü için, böyle isimler verirlerdi”(Chagdarsürün 2004:155).

1.1.2, Aşerme

Gebe kadınların kiminin yemeklerden tiksinişi, kiminin yemekleri yemek için aşırı istek duyması, “Yerikleme”, “aşermek-aşarmak”, “aş arzulamak”, “yemeği arzulamak” anlamlarına gelmektedir (Yeşil 2014:73). Aşerme kelimesini karşılayan bir terim yoktur Duha Türklerinde. Fakat gebe kadın aşerdiği yiyeceği yemezse çocuğunun bir organının eksik olacağına ve sağlığının yerinde olmayacağına inanılır. bundan dolayı gebe kadının aşerdiği yemeği kesinlikle ve kesinlikle yedirmeye çalışılır.

1.1.3, Çocuğun Cinsiyeti

Hem geçmişte hem günümüzde gebe olduğunu öğrenilen kadının ve yakınlarının ilk düşüncesi çocuğun kız yada erkek olmasıdır. Bu tüm insanoğlunda ortak bir düşüncedir. Teknik imkanlardan uzakta yaşayan Duha Türkleri çocuğun cinsiyetini öğrenebilmek için bazı uygulamalara başvurumaktadırlar. Ama çoğu zaman büyükler çocuğun anne karnındayken cinsiyetinin öğrenilmesini hoş karşılamaz. Anne karnındaki çocuk kız olursa ama herkes erkek bekliyorsa ya da erkek çocuk olup da kız bekleniyorsa çocuğun kaderine küseceğine inanılır.

Tüm Türk boylarında olduğu gibi Duha Türklerinin de çocuğun cinsiyetinin anlaşmasında daha çok kadının fiziksel özellikleri dikkate alınır. Eğer hamile kadın güzelleşirse çocuğu kız, çirkinleşirse erkek olduğuna inanılır. Gebe kadının kalçaları genişlerse kız olduğu anlaşılmaktadır. Dışardan bakanlar yüküne bakarak çocuğun cinsiyetini anlamaya çalışırlar. Eğer gebe kadının karnı yuvarlak ve küçük olursa kız, büyük olursa erkek olduğuna inanılır. Gebe kadının yüzünde lekeler olursa erkek olduğuna inanılır.

1.1.4, Gebe Kadının Kaçınma Ritüelleri

Duha Türklerinde gebe kadın deve eti yemez. Doğum süresinin uzayacağına inanılır. Düşük tehlikesi olmaması için ağır kaldırmaz ve yüksekte atlamaz. Eğer kendinin ve çocuğunun sağlığı yerinde ise günlük ev işlerine devam eder. Doğumu yaklaşan kadın boynuna ayı tırnağı takar. Tırnak karna değmelidir. Böyle yaparak doğumun kolay geçileceğine inanılır. Gebe kadın misk geyiği eti yemez. Doğumunun zor olacağına, doğum sancısının uzun süreceğine inanılır. Mümkün olduğu kadar geceleri dışarı yalnız çıkmaz. Hamilelik döneminde saç kesmez. Çocuğun ömrünün kısalacağına inanılır. Gebe kadın gebelik döneminde hastalanırsa sadece doğal yollara başvurur. İlaç yerine çeşitli şifalı otlar ve ayı yağı kullanılır. Gebe kadın, bir diğer gebe kadınla tokalaşmaz. Çocuklarının cinsiyetinin değişeceğine inanılır. Gebe kadın cenaze evine gitmez.

1.2, Doğum Sırası

İnsanoğlunun en önemli geçiş dönemlerinden biri olan doğum, tüm toplumlarda çocuk sahibi olmanın son ve önemli basamağıdır. Doğumun sıkıntısız geçmesi ve bebeğin sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesi için bazı ritüeller gerçekleşmesi oldukça önemlidir(Yeşil 2014:82).

1.2.1, Doğum Anındaki Ritüeller

Özlemle beklenen doğum anı için aileler kendi hallerine göre hazırlanırlar. Duha Türklerinde doğumu kolaylaştırmak için yapılan pratiklerden biri de doğum yapacak kadının sancısı başladığı zaman ayı tırnağı ile karnını aşağıya doğru bir kaç yerden çizmesidir.

Eskiden Duha Türkleri doğum yapacak kadının sancısı başladığı zaman diğer ailelerden uzak bir yere ayrı çadır kurardı ve buraya doğumda bulunacak kadınlardan başka kimseyi almazdı. Hamile kadının ilk başvuracağı kişi ebelerdi. Doğum anına hiçbir erkek katılmaz. Hatta ayrı kurulan çadırın yakınına bile gelmez.

Eğer doğum yapacak kadının sancısı çok fazla olursa, Kam'a başvurur ve kadının etrafında bulunan kötü ruhları uzaklaştırmak için tören yapılırdı.

Fakat günümüzde bu geleneklerin neredeyse hiçbiri yapılmamakta ve bütün doğum yapacak kadınlar doğumundan bir kaç ay önce ilçe merkezi Tsagaannur'a ya da şehir merkezi Mörün'e gitmektedirler.

1.2.2, Eş (plasenta) İle İlgili Ritüeller

Türk dünyasında çocuğun eşi, çocuktan bir parça çocuğun kendisi olarak bilinen plasenta, eş, son, etene, eten olarak adlandırılır (Yeşil 2014: 88).Duha Türklerinde plasentaya verilen özel bir isim yok ve saha çalışması sırasında plasenta ile ilgili bir uygulamanın olmadığına ya da halk tarafından unutulduğu kanaatine vardık.

1.2.3, Göbek İle İlgili Ritüeller

Duha Türklerinde çocuk doğduktan sonra hemen yapılan işlemlerden biri göbek kesmedir. Bu işi yapan kadına Duha Türklerinde “ Huin eej” denir. Göbek kesme ile ilgilenen kadın çok çocuklu, yaşlı ve saygınlığı yüksek kadınlardan seçilir. “ Huin eej” çocuğun ikinci annesi sayılır ve onun gelecekteki hayatında bütün törenlere özel misafir olarak çağırılır. Çocuğun her önemli günlerinde ilk olarak çocuğu kutlamaya hediyeleri ile gelir.

Çocuğun göbeği eskiden temiz bir taşla kesilmekteydi. Daha sonra bazı aileler temiz beryere gömerken bazıları da temiz bir beze sarıp saklamaktadırlar.

1.3, Doğum Sonrası Ritüeller

Doğum sonrası yapılan ritüeller annenin ve bebeğin sağlığını, gelecekte mutluluğunu ve huzurunu temin etmek amacıyla yapılmaktadır. (Yeşil2014: 88)

Duha Türklerinde kadın doğum yaptıktan sonra bir ay boyunca banyo yapmaz, soğuk suya veya ete dokunmaz, rüzgardan kaçınır, fazla dışarı çıkmamaya çalışır, çıktığı takdirde her yerini saracak şekilde kalın giyinir. Sıcak yerde uyumaz. Bunların hepsi yeni doğan annenin sağlığı için yapılan uygulamalardır.

Doğumdan sonra çocuğun doğduğu eve ziyarete gelecek akrabalar ve komşular çocuk doğduktan bir hafta sonra gelmeye başlarlar. Çünkü yeni doğan çocuğun ailesine alışmasını ve aile üyelerini tanımasını beklerler. Doğumdan hemen sonra giderlerse çocuğun koruyucuları tanımadıkları insanlardan korkacağına ve çocuğun huzursuzlaşacağına inanılır.

1.3.1, Çocuğun Yıkanması ve Tuzlanması

Duha Türklerinde evde doğum yapan kadının çocuğunu ilk ren geyiği kemik suyula yıkar. Sonraki günlerde çayla çocuğun gelişmesinde iyi olacağına inanılan otlarla yıkanır. Çocuğu yıkarken çadırın sıcaklığını dengelemelidir.Yeni doğmuş çocuğun ilk banyosu ebe tarafından yaptırılır. Diğer Türk boylarında olan çocuğu tuzlama ritüeline Duha Türklerinde rastlanmamaktadır.

1.3.2, Çocuğun Doğumunu Kutlama Ritüelleri

Dünyada ve Türk Dünyasında çocuk sahibi olan aile, akrabaları ve içinde buldukları çevre çocuğun doğumunu çeşitli şekilde kutlamakta ve kendi gelenek göreneklerine göre tören yapmaktadırlar. Her millete bebek dünyaya geldiğinde kuşkusuz büyük bir sevinç yaşar.

Duha Türklerinde diğer Türk topluluklarındaki gibi çocuğun dünyaya gelişi ayrı bir törenle kutlanmaz. Sadece aile üyeleri kendi aralarında küçük bir kutlama yaparak ailenin yeni üyesini karşırlar. Doğum yapan kadının beslenmesi için rengeyiği veya keçi kesilir. Anne yeni doğan çocuğunu tanımadık kişilere göstermekten kaçınır. Bu sebeple yeni doğum yapan kadının evine fazla misafir veya ziyaretçi gelmez. Tüm Türk dünyasında olduğu gibi Duha Türklerinde de çocuk beşiğe yatırılır ve ninni söylenerek büyütülür. Ağız edebiyatı unutulmakta olan Duha Türklerinden Duha ninnisi sorduğumuzda herkes bilmediğini, çocuklarına Moğol ninnilerini söylediklerini söylediler.

1.3.3, Lohusalık ve Lohusanın Kaçınma Ritüelleri

Duha Türklerinde yeni doğum yapmış bir kadının vücudu güçsüz olur düşünmesiyle kadınların en az bir ay dışarı çıkmaları veya başka aileye gitmeleri uygun görülmez. Yeni doğum yapmış olan kadın rüzgar ve soğuktan kaçınır. Suya veya ete el sürmez. Bir ay boyunca banyo yapmaz. Sadece saçını ılık su ile yıkar. Dışarı çıktıkları zaman hiçbir yerine rüzgar değmeyecek şekilde giyinir. Yeni doğum yapan kadının güçsüz ve halsiz olduğu düşünüldüğünden kendini çabuk toparlaması için kemik çorbası içirilir. Ölü evine ziyarete gidilmesi ve ağır kaldırması uygun görülmez.

1.3.4, Emzirme İle İlgili Ritüeller

Yeni doğan çocuğun beslenmesinde, sağlıklı olarak büyümesinde, zekasının gelişmesinde anne sütünün önemli olduğunu düşünen Duha Türkleri çocuk doğduktan hemen sonra anne sütüyle emzirmeye çalışır. Her anne en az çocuğu bir yaşına gelene kadar anne sütüyle besler. Sütü kesilen veya annesi vefat eden çocukları bir başka kadın emzirir. Bu kadına “ Amluulsan eej” denir. Çocuk büyüdüğünde süt veren annesini kendi annesinden ayırmaz. Annesi kadar süt veren annesinin de kendi üzerinde hakkı olduğunu düşünür ve eli iş tutmaya başladığı zamandan itibaren, her işinde yardımcı olmaya çalışır. Annesinin sütü kesilen çocuklara koyun yağı emzirme geleneği de vardır. Emziren çocuğu olan kadının evine el boş gidilmez. Lohusa kadına şaka yapılmaz, kandırılmaz, eğer kandırılırsa sütünün kesileceğine inanılır.

1.3.5, Albastı ve Kırk Basmasından Korunma Ritüeli

Diğer Türk boylarında olduğu gibi Duha Türklerinde kötü ruha yani albastıya verilen özel bir isim yoktur. Sadece kötü ruh, kara iye terimlerini kullanmaktadırlar. Türklere özgü inanç türü olan albastıyı, Duha Türkleri “Kara Varlık” olarak algılar. Kara iyeden korunmak için yeni doğum yapmış kadın ve çocuğu evde tek bırakılmaz. Kadın geceleri saçı açık ve tek başına dışarı çıkmaz. Yeni doğum yapan kadının ve çocuğun kıyafeti gün batımından sonra dışarıda bırakılmaz. Gece vaktinde bir evden diğerine yiyecek ve ateş götürülmez. Çocuğun huysuzlanarak ağlaması durmasa Kam’a götürülür. Kam kötü ruhtan korunmak için anne ve çocuğuna kırmızı ipten muska yaptırır ve el veya ayak bileklerine bağlarlar. Yeni doğum yapan kadın çadırında her zaman arts (tütsü) yakılır.

1.3.6, Kırklama Ritüeli

Lohusa ile çocuğunu, gebelik ve loğusalık çağlarının kirlerinden arıtmak ve onları temiz bir vaziyette cemiyete sokmak gayesiyle çocuğun doğumunun kırkıncı gününde yapılan pratikleri Türk Dünyasının neredeyse hepsinden görüyoruz. Fakat Duha Türklerinde kırklama geleneğın çocuğun doğumundan kırk beş gün sonra yakın akrabaların katılımıyla kutlanır. Eskiden kırk beşinci günü dolmayan çocuğa isim verilmiyorken günümüzde çocuk doğar doğmaz ilk yapılan işlemlerden biridir. Çocuğun doğumundan kırk beş gün geçtikten sonra yakın akraba, eş dost ve komşular çocuğu görmeye gelirler. Geldiklerinde hediye olarak çocuğun günlük ihtiyaçları olan eşyaları getirmeye çalışırlar (sabun, kıyafet, bez vs). otuz günü dolduran ocuk insanların arasına anlına köz sürülerek çıkarılır.

1.3.7, Ad Verme Ritüeli

Duha Türklerinde adın, insanın kişiliği ve geleceği üzerinde etkisi olduğuna inanılır ve en güzel isimler seçilerek verilir. Çocuğa isim verme geçmişten günümüze kadar tüm Türk boylarında önem atfedilen bir törendir. Yeni doğan çocuğa adı aralarında en yaşlı kişi veya yeni konuşmaya başlayan çocuk verir. Ad verme törenine en yakın akrabaları katılır ve ev halkı durumlarına göre sofraya hazırlar. Çocuğa ad verildikten sonra babası çocuğun kulağına üç kez adını söyler. Ad verme gelenekleri içinde önceki çocukları yaşamadığı durumlarda, yeni doğan çocuğa kötü/çirkin adların verilmesi geleneği görülmektedir.

Günümüzde Duha Türkleri, Moğol geleneğini benimsedikleri için Moğol usulleri ile de çocuklarına ad veriyorlar. Çocuğa ad verme töreninde bütün akraba bir araya gelir ve herkes birer isim yazıp, prinç doldurulan kutunun içine koyarlar. Sonra çocuğun annesi yada babası kutuyu sallar ve ilk üste çıkan ismi çocuğa verirler.

1.3.8, Çocuğun Yaşaması İçin Yapılan Ritüeller

Duha Türklerinde çocukları, anne karnında durmayan ya da doğduktan sonra yaşamayan aileler çocuğun elbisesini ters giydirirler. Küçük çocukların ölme sebebinin nazar olduğuna inanılır. Çocukları nazardan ve kötü ruhlardan korumak için Kam'a muska yazdırır ve çocuğun boynuna, ayak ya da el bileklerine takarlar. Çocuğun sağlıklı olması için ve doğumun kolay geçmesi için hamilelik döneminde anneler karnına ayı yağı sürerler. Zamanından erken doğan çocuğu yaşaması için tilki derisine sararlar. Küçük çocukları nazardan korumak için onların saçlarını taramazlar ve kıyafetlerini pek değıştirmezler. Çocuğun başkalarına çirkin gözükmemesini sağlarlar. Nazardan korumak için yaptıkları bir başka uygulama küçük çocukların alına közsürmeleridir.

1.3.9, İlk Diş, İlk Tırnak, ilk Saç, İlk Beşik, İlk Kundak, İlk Yürüme İle İlgili Ritüeller

Kendi kültürlerini neredeyse unutup Moğol kültürünü benimsemiş olan Duha Türklerinde ilk dişle ilgili herhangi bir ritüel yapılmamaktadır. Aksine çocuğun ilk dişinin çıkmasını diğer insanlardan saklayarak kimseye belli etmemeye çalışırlar. Dişi çıkan çocuklara da diş çıktı denilmez. “Сахиур нь гарсан” (sahiur n garsan)der. Dişle yapılan uygulamalar ve diş hakkında konuşmalar uğursuzluk olarak bilinir.

İlk tırnaklailgili de bir uygulama veya kutlamaya rastlanmamaktadır. Sadece çocuk ailenin ilk çocuğu ise ilk tırnağını kestiğinde anneannesi , babaannesi veya diğer büyüklerden biri keser. Çünkü anne tecrübesiz olduğu için çocuğa zarar vermesinden korkulur. Sonraki çocuklarında anne ne zaman isterse kendisi keser.

Çocuğu ilk beşiğe yatırdıklarında beşik kurulduktan sonra beşiğin etrafını tütsü ile temizler ve daha sonra çocuğu yatırır. Çocuk ilk beşiğe yattığında da yapılan herhangi bir kutlama yoktur.

Yeni doğan çocuğun saçını üç yaşına kadar kesmezler. Üç yaşını dolduran çocuğun saçını tören yaparak keserler. Törene çocuğun anne babasının bütün tanıdıkları davet edilir. Herkes çocuğa para veya kıyafet hediye ederler. Tören esnasında çocuk ortaya oturtulur ve gelen yaşlılar sırayla ellerine makas alarak çocuğun saçını keserler. Gelecekte iyi bir kişi olması için dualar edilir, dilekler söylenir.

Duha Türklerinde, diğer Türk boylarında olduğu gibi çocuğun ilk yürümesi kutlanmaz. Çocuğun çabuk yürümesi için iki çadırın arasına ip kurulur ve çocuğu bu ipten tutturarak yürümesine yardımcı olurlar.

1.3.10, Doğum Günü Kutlamaları

Duha Türklerinde doğum günü kutlamaları diğer toplumlarda olduğu gibi yaygın değildir. Eskiden hiç kutlanmazdı hatta bazı büyükler kendi doğum gününü bilmiyordu. Doğum belgesini anne babaları ne zaman gidip alırsa, nüfus kaydına geçtiği gün doğum günü olarak verilirdi. Doğum gün algısı daha yeni ortaya çıkmaktadır.

Duha Türklerinde doğum günü kutlamaları her ailenin doğum gününe verdiği öneme göre değişmektedir. Çoğunlukla büyüklerin değil çocukların doğum günü kutlanır. Anne baba, akrabalar ve komşular kendi imkanlarına göre doğum gününde çocuğa hediyeler vererek sevindirmeye çalışır.

Duha Türklerinde müçel yaşları önemlidir. Bu yaşlarda insanın ruhunun zayıf olacağına, kara iyelerin kötülük yapabilmeleri için uygun yaş olduğuna inanılır. Müçel yaşındaki kişiler hastalanırsa iyileşmesinin zor olacağına inanılır. Bu hastalığın öl,mlle sonuçlanmasından da korkarlar. Müçel yaşına giren kimse Kam'a kendisine özel muskalar yaptırır. Kutsal topraklarda kurbanlık keserler. Kam'ın kadın ve erkeğe yapacağı muska farklı olur. Müçel yaşlar en çok

erkekler için tehlikeli sayılmaktadır. Misafir kaldığımız evin sahibi üç sene önce otuz yedi yaşında attan düşmüş ve ayağı kırılmış. Hala bulutlu günlerde veya uzun at yolculuğundan sonra ayağının ağrısını devam ettiğini anlatarak bu yaşlarda ortaya çıkan hastalığın iyileşmeyeceğine inandıklarını söylemişti.

1.3.11, Zayıf Kalan, Yürümeyen Çocuklar İle İlgili Ritüeller

Duha Türklerinde zayıf kalan çocukların gelişip büyümesi için bir takım uygulamalar yapılır. Duha Türklerinde zayıf, çelimsiz çocuklara rengineyiği sütü verilir. Rengeyiği kemiği ile banyo yaptırılır, eti yedirilir. Zamanından erken dünyaya gelen çocukları tilki derisine sararak büyütürler. Çocuğu hep güneş altına yatırılır. Şifalı olduğuna inanılan otlar kaynatılarak içirilir veya banyo yaptırılır. Şifalı sulara götürülür. Kutsal topraklar ziyaret edilir. Kam evinde bırakılarak tedavi görülür. Çocuk büyümesine rağmen iyileşmezse kara iyeler tarafından sahiplenildiği düşünülerek Kam'a talebe olarak verilir. Gözü iyi görmeyen çocukların gözlerine ayı sütü damlatılır.

1.3.12, Çocuğun bakımı ve Korunması için Yapılan Ritüeller

Duha Türklerinde çocuğun büyütülmesi esnasında, nazardan ve olağanüstü varlıklardan korunması oldukça önemlidir. Çocuğun sık sık hastalanmasını nazardan bilirler. Hastalanan çocukları atrs (tütsüyle) temizlerler. Kam'a muska yazdırarak boynuna takarlar. Çocuğu kem gözlerden ve nazardan korumak için kıyafetininön tarafını ters dikerler. Çocuğun saçını taramayarak, kirli kıyafetlerle gezdirerek insanlara çirkin gözükmelerini sağlarlar. Çocuklara hitap ederken kendi ismiyle değil manasız kelimeler veya kötü kelimeler kullanırlar. Çocuğun bakımı için kıl ipele çadırın tabanına asılan, sallanan beşik kullanılır.

1.3.13, Çocuğun Okula Başlama Ritüeli

Duha Türklerinde okula başlayan çocuk için ayrı bir tören yapılmaz. Okula gidecek çocuğa yeni kıyafetler ve okulda lazım olabileceği düşünülen eşyalar alınır. Birinci sınıfa başlayan çocuklar

alfabeyi ezberleyip bitirdikleri zaman okul tarafından tören yapılır. Başarılı ğrencilere takdirname verilir. Bazı aileler çocuğunun alfabe bitirmesini sadece okulda kutlasalar da bazıları yakın akrabalarını davet ederek evde küçük bir kutlama organize ederler. Alfabeyi tamamlayan her çocuğa hediyeler verilir.

İKİNCİ BÖLÜM

DUHA TÜRKLERİNDE ERGENLİK DÖNEMİ

Ergenlik dönemi çocuklar ve ailelerinde pek çok değişikliklerin ortaya çıktığı bir dönemdir. Ergenlik dönemi 9-11 yaşlarından başlayarak 17-18 yaşlarına kadar süren Fiziksel, zihinsel ve sosyal değişimlerdir. Bu değişimler kız ve erkeklerde farklı olabilir. Duha çocuklarında ergenlik dönemi kız çocuklarında 13-18, erkek çocuklarında 15-18 yaş aralıklarıdır. Bu dönemlerde kız ve erkek çocuklarının vücudunda ve tavırlarında bir çok değişikliklerle karşılaşmaktayız.

2.1, Duha Türklerinde Ergenlik Dönemine Giren Kız Çocukları

Kız çocuklarının adet görmesi ile çocukluktan ergenliğe geçiş dönemi başlar. Duha Türklerinde ilk adet gören kız çocuğu için ailede herhangi bir kutlama yapılmaz. Fakat kendisine en yakın olan kadınlar, onun artık büyüdüğüne ve gelecekte anne olacağına dair dilekler söyleyerek tebrik ederler. İlk adet gören kız çocukları annesi veya ablalarının yardımıyla bu dönemi atlarmaya çalışır. Duha geleneğinde adet gören genç kızlar pamuk kullanırlar ve bu pamuğu havada açık bırakmaları yasaktır. Doğa iyisinin kızacağına ve su kesilme, ot yetişmeme gibi uğursuzluklardan dolayı olacağına inanıldığı için, kullandıkları temizlik eşyalarını yere gömerler.

Kız çocuklarında oluşan huysuz davranışlarına aile sabırla yaklaşır ve kızlarının yanlış yola düşmesini önlerler. Duha Türkleri arasında saha çalışması yaptığımız zaman içerisinde, ergenlik yaşındaki bir kaç kızın doğum yaptığına rastladık. Baba evinde doğum yapmak eskiden namus meselesi iken günümüzde normal karşılanmaktadır. Hatta sayılarının bir artması sevinç verici olay olmaktadır. Genç kızların çocuklarına çoğunlukla anne babaları bakmaktadır. Çok nadir durumlarda çocuğu olmayan veya tek başına yaşayan kadınlar evlat edinmektedir. Doğumdan sonra genç kız eğer okuyorsa okuluna devam etmektedir. Ergenlik çağında doğum yapan kişi evlilik çağına gelip, başka biriyle evlenecekse çoğu zaman çocuğunu baba evinde bırakmaktadır.

Duha Türklerinde ergenlik çağına giren kızlara ev işleri yaptırılmaya, ren geyiği sağdırılmaya başlanır. Anneleri tarafından türlü el işleri öğretilir.

2.2, Duha Türklerinde Ergenlik Dönemine Giren Erkek Çocukları

Duha Türklerinde ergenlik çağına giren erkek çocuklarıyla ilgili çok bilgi edinemedik. Yanlız 13-15 yaşına gelen erkek çocukları babalarıyla birlikte avcılığa çıkabilir, tek başlarına balık tutabilirler. Yani erkek çocuklarına ergenlik çağına girdikten sonra av avlamanın yöntem ve kuralları öğreilmeye başlanır.

On üç yaş erkek çocukların uğursuz yaşı olarak bilinmekte ve bu yaşa giren erkek çocukları için her hangi bir kötülükten veya hastalıktan koruması için Kam'a muska yazdırılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DUHA TÜRKLERİNDE EVLENME RİTÜELLERİ

3.1, Evlenme Öncesi Ritüeller

3.1.1, Evlenmesi Yasak Olan Kişiler

Duha Türklerinde on bir soy vardır ve aynı soydan gelen iki kişi yakın akraba sayıldığı için kendi aralarında evlenmesi yasaktır. Evlenme çağına gelen gençler eşlerini başka soylardan seçer ama günümüzde sadece 280 kişiden ibaret olan Duha Türkleri neredeyse birbiriyle akraba sayıldıkları için aynı Taygadan değil diğer Taygadan seçmeye çalışırlar. Ama son zamanlarda kan bağı yakınlaşacak korkusundan Darkhat Moğollarıyla evlilik daha da çoğalmıştır. Bu bir taraftan kan bağı için iyi olmasına rağmen bir taraftan soylarının daha çabuk tükenmesine neden olmaktadır.

Duha Türklerinin Soyları ve Akraba İsimleri

Soyları:

Huular:Huu kelimesi “Kuğu” anlamına gelmektedir. Bu boy kendi arasında Ak ve Kara olarak ikiye ayrılır. Tuva cumhuriyetinde ve Darkhat Moğolları arasında hayvancılıkla geçimlerini sağlayan Huular bulunmaktadır. Huu boyu kendilerini Urianhay olarak tanıtır ve Rus bilim adamları B. Rubrukin, Aristov, Dulov vs onların Türk kökenli olduklarını ileri sürer. Çünkü Huular eskiden ölen kişinin cesedini toprağa gömerlerdi ve kişiyi defnettikleri yere insan figürlü taş dikerlerdi. Taşın üstüne boy damgalarını vurarlardı ya da boy isimlerini yazarlardı.

Urud:Moğolcadaki Уруд (urud) kelimesi Türkçedeki güney anlamına gelir. Tuva'lara göre Urud boyu eskiden uzak bir yerden göç edip gelmiş ve Tuvalara katılmıştır. Onların geldikleri yön güney olduğu için Urud olarak adlandırmışlar. Rus bilim adamı Baynşteyin Tuva Cumhuriyeti'nde yaşayan Urudlar arasında Moğolca bilenlerin olduğunu ileri sürmektedir.

Sora:

Dargalan:

Kaştag: Türkçe karşılığı Kışlak olan Kaştag boyu yılın dört mevsiminde kışlaklarından uzak bir yere göç etmediklerinden diğer boylar onları Kaştag olarak adlandırabilir

Balgaş: Balgaş Türkçe’de Balıkçı anlamına gelir. Tuva (Duha) Türklerinin ren geyiğinden sonra geçimlerini sağladıkları diğer hayvan balıktır. Bu sebepten ortaya çıkmış olabilir.

Demjee:

Dodat(Todu): Dodat boyu kendi arasında Dodat, Ak Dodat, Kara Dodat olarak üçe ayrılır. Onların çoğunluğu Tuva Cumhuriyeti’nde yaşarlar. Dodat ve Kara Dodatlar rengeyiği beslerler. Ak Dodotlar geçimlerini hayvancılıkla sağlarlar.

Soyon:

Zööt(jogd):

Herdeg:

Akraba isimleri:

1. Açam, ataame- baba
2. Avaame, eneeme, anne
3. Oglam- erkek çocuk
4. Caam, gez- kız çocuk
5. Hakam, eceeme- ağabey
6. Uvam- abla
7. Aseme, asaga- koca
8. Kadime- karı
9. Hakayım- dede
10. Eneeme- baba anne
11. Gadaame- hala
12. Daya irem- dayı
13. Gadame-teyze
14. Daya aame- annenin (erkek, Kız) kardeşleri
15. İrem- kayın peder (kocasının babası)
16. Hakame- kayın peder (karısının babası)
17. Hundjoome- kayın ana (kocasının annesi)
18. Haka irem- kayın ana (karısının annesi)

19. Ürüüme- torun
20. Ürüümen ürü- torununun çocuğu
21. Songe ataame- üvey baba
22. İrem- kocasının abisi
23. Oglom- kayını
24. Gezeme- görümce
25. Curseme- baldız
26. Hakam- amca oğlu
27. Uvaame- amca kızı
28. Dayaame- dayı oğlu
29. Şanaame- teyze oğlu
30. Güdeme- damat
31. Hene- gelin

3.2, Evlenme Biçimleri

3.2.1, Beşik Kertmesi

Beşik kertme uygulaması Türk kültüründe karşılaşılan bir evlenme şeklidir. Birçok Türk boylarında olduğu gibi Duha Türklerinde de Beşik Kertme geleneği vardır. Bu geleneğe Duha Türkleri “öndgön süy” yani “yumurta nişan” demektedirler. Yakın arkadaşlar birbirinden bağlarını koparmamak için veya iyi bir soydan gelen kişilerle dünür olmak için anne babalar çocuklarının doğumundan hemen sonra veya çocukları henüz doğmada “Birimizin oğlu, birimizin kızı olursa, çocuklarımızı birleştirelim” diyerek kendi aralarında söz keserler.

3.2.2, Akraba Evliliği

Müslüman Türk boylarının birçoğunda İslamiyet’in kabul edilmesinden sonra ortaya çıkan akraba evliliği eski Türklerin izlerini taşımakta olan Duha Türklerinde görülmemektedir. Evlenecek tarafın akraba olmaması Duha Türklerinde evliliğin birinci şartı olarak kabul edilir. Evlenmeye karar veren kız ve erkeğin evlilik konusunda aileler karar alırken birbirlerini soylarını araştırılır. Baba tarafından aynı soydan olan kişiyle evlenmeleri kesinlikle yasaktır. XX. Yüz yılın başlarına kadar anne tarafının da soyuna dikkat edilirken günümüzde bu gelenek unutulmuş sadece birinci dereceli yakın akrabalarıyla evlenmesi yasaklanmıştır.

3.2.3, Berdel

Tüm Türk boylarında karşılaşılan bu evlenme biçimi Duha Türklerinde görülmemektedir.

3.2.4, Kız Kaçırma

Duha Türklerinde evlenmek isteyen gençlerin isteklerini erkek tarafı kabul görmesine rağmen kız tarafı karşı gelirse, erkek ailesiyle anlaşarak kızı kaçıır ve bir yıl sonra damadın anne babası, gelinlerinin ailesine normal evlilikte götürülmesi gereken hediyeleri götürerek hem anne babasının gönlünü alır hem de gelenekleri yerine getirmiş olurlar.

3.2.5, Çok Eşlilik

Duha Türklerinde, kadınlar sosyal hayatta erkekler gibi çeşitli haklara sahiptirler ve evliliklerde tek kadınla evlenme geleneği vardır. Hem Moğolistan Medeni Kanununda tek eşle resmi nikâh mecburidir. Bundan dolayı Duha Türklerinde çok eşliliğe neredeyse hiç rastlanmamaktadır.

3.2.6, İç Güveyi

İç güveyi adı verilen evlilik çeşidi tüm Türk dünyasında görüldüğü gibi Duha Türkleri arasında da görülmektedir. Bu evlilik modelinde damat gelin alınan eve düğünden sonra yerleşmektedir. Bunun nedeni maddi imkansızlıklar, kız tarafının başka çocuğu olmaması veya kızın ailenin en küçük çocuğu olması bu evlilik metodunun tercih sebebidir. Duha Türklerinde genel olarak anne ve babaya evin en küçük oğlanı veya kızı bakar. Eğer evlenen kız ailenin küçük çocuğu ise kocası ile ya anne babasıyla birlikte yaşar ya da onların yanına kendi çadırlarını kurarak ayrı yaşarlar. Bu durum diğer Türk boylarındaki gibi insanlara kötü algı oluşturmaz. Aksine kendi görevlerini yerine getirdikleri içinsaygı duyulması gereken olay olarak karşılanır.

3.3, Evlilik Çağı, Yaşı

Yaşlarla ilgili yazılan şiirlerde, yaş destanlarında, özellikle kızların evlilik yaşlarıyla ilgili Türk dünyasının geleneksel dünya görüşünü yansıtan ifadelerle karşılaşılmaktadır. Örneğin, Karacaoğlan'ın bir şiirinde yirmi yaşına gelen bir kızın vaktinin geçtiği, “geçmez akça pula”ya benzediği ifade edilmektedir. (Yeşil 2014:163)

Eskiden daha erken yaşlarda evlenen Duha Türklerinin günümüzde daha geç evlenme nedeni dünya genelinde olduğu gibi eğitimin yaygınlaşmasıdır. Artık çocuklarını en az liseyi bitirdikten sonra evlendirmektedirler ve liseyi bitiren bir kızın ya da oğlanın yaşı haliyle 18-19 yaşını bulmaktadır. Üniversite öğrenimi görenlerde evlilik yaşı erkeklerde ve kızlarda 24-25'e kadar çıkabilmektedir.

Duha Türklerinde anne babalar çocukları 20-24 yaşına geldiğinde evlenme yaşına geldi diye düşünürler ve 20 yaşından küçük kızlara veya erkeklere evlenmeye fazla izin verilmemektedir. 24-25 yaşını geçen kızlarını veya oğlanlarını evlenmek için geç kaldılar diye düşünürler ve görücü usulü ile evlendirmeye çalışırlar.

3.3.1, Evlenme isteğinin belirtilmesi

Duha Türklerinde evlenecekleri kişiye karar verdikten sonra evlenmek isteyen kız annesine isteğini söyler ve annesi babasına iletir. Erkek ise doğrudan ailesine isteğini belli eder. Bazı kızlar ablaları veya yengelerinin aracılığıyla belirtir. Aile kızının veya oğlunun evleneceği kişiyi kabul ederse kız istemeye hazırlanır.

3.3.2, Eş Seçimi

Duha Türkleri evlilik çağına gelen çocuklarına eş seçiminde ilk önce soyuna bakar. Akraba soydan olmamasına dikkat edilir. Eskiden anne babanın verdiği karara göre gelin seçilirken günümüzde gençlerin fikrine daha çok saygı duyulmaktadır.

Eskiden gelin gelecek kızı uzak diyarlardan seçmeyi tercih edilirmiş. Çünkü gelinin anne babası kızlarından ne kadar uzakta olursa gelinin yeni geldiği aileye alışması o kadar kolay olacağı düşünülürmüş. Bu durum bir yandan Duha Türkleri kızı anne babasından belirli miktarda mal karşılığında satın alındıkları için ilerde eşi veya eşinin ailesiyle anlaşmazlıklar olursa kendi ailesinin evine kaçıp gitmesini önlemek için yapılmış. Geline satın alınan mal gibi bakmak, aile içinde onu aşağılamak gibi durumlar olduğundan bazı gelinlerin ailesinin evine kaçtığı görülmüştür. Bu olay yüzünden böyle bir önlem alınmıştır.

3.3.3, Görücü gitme

Türklerin en eski geleneklerinden biri olan görücü gitme veya dünürcü gitme geleneği Duha Türklerinde de vardır. Oğlan tarafından bilgili ve yiğit biri seçilip, hadag, içki, et ve peynir çeşitleriyle doldurulan kaplarla kız evine gönderilir. İstek için geldiğini belirtir. Kız babasıyla tabakalar değişip tütün içerler. Kız ailesi orda açıkça kararlarını belirtir ve gelen misafir kararı duyduktan sonra oradan ayrılır.

3.3.4, Kız İsteme ve Söz Kesimi

Kız istemeye gidildiğinde damadın babası ve yakın akrabalarından birkaç kişi kız evine giderler. Eğer babası yok ya da ağır hasta ise yerine akrabalarının arasından veya komşularından bilgili ve yiğit biri seçilip gönderilir. Gelin evine gelen damadın akrabaları, kızın babasına hadag;töze süt, peynir çeşitleri, pirinç; ateşe arts(tütsü), tereyağı sunarak:

Uriin jargal

Han töriin nairamdal

Örh ösöh, sum sunah boltugai

diyerek kız babasına sunulduğunda, kız babası geleneğe göre kendisine verilenleri almaz ve hiçbir şey demez. Damadın babası bu sefer hediye annesine sunar ve kızın annesi:

Aduu ungaldaj taniltsna / At kişneyerek tanışır

Hun yariltsaj taniltsna / İnsan konuşarak tanışır

Manai hoyor hoshuuni uls / Bizim iki aile

İngej taniltslaa gej / Böylece tanışmış olduk

diyerek verilen hediyeleri alır, töze koyar. Kız tarafının da en yakın akrabaları toplanır. Gelen misafirlere ikramlar sunar, yemekler hazırlar. Bir yıl sonra kızlarını gelip almalarına izin verir. Bir yıl içerisinde damat tarafı kız ailesine verilecek hediyeleri hazırlar, gelin evi kızları gelin giderken giyeceği kıyafetleri ve ev eşyalarını hazırlar (Badamhatan 1962:47).

3.3.5, Nişan Töreni ve Nişanlılık Dönemi

Duha Türklerinde diğer Türk boylarında olduğu gibi kız isteme veya söz kesiminden sonra Nişan töreni yapılmamaktadır. Söz kesiminden sonra iki genç nişanlı sayılır. Nişanlılık dönemi de en az bir yıl devam etmektedir.

3.4, Evlenme Sırasında Ritüeller

Türk Dünyası'nda evlenme sırasında hem gençleri kötü ruhlardan ve kötü gözlerden korumak hem de onları mutlu ve başarılı bir geleceğe hazırlamak için bazı ritüeller gerçekleştirilmektedir. Bu ritüellerde sosyal normlar, inançlar ve dini akideler ağır basmaktadır.

3.4.1, Evlenme Töreni Sırası Ritüelleri

Düğün adetleri tüm dünyada coğrafi ve sosyal şartlara göre farklılık gösterse bile belirli ortak bir amaca yani soyun üremesi ve devamı gibi kutsal bir amaca yöneliktir. Evlilik doğanın vazgeçilmez kurallarından biridir.

3.4.2, Tören Zamanı, Mekânı, Şekil ve Süresi

Duha Türklerinde düğün zamanını belirlerken kızın ve oğlanın hangi ayda, hangi günde doğduğu Kam'a sorulur, ardından hangi günün düğün yapmak için iyi olduğu, kızın ne zaman evinden çıkacağı belirlenir. Şehir merkezinde yaşayanlarda ise buna Lamaların karar verdiği görülmektedir.

Duha Türklerinde düğün eskiden kız tarafında yapılırken artık erkek tarafı da düğün yapılmaktadır. Kız istemeden en çok bir sene sonra anlaşıldığı gün av avlarken kullandığı silah ve avcı köpeği de yanlarında bulundulurarak akrabalarıyla birlikte damat ve babası gelini almaya gelir.

Kız evine geldikleri zaman kızın babası eğer zengin ise kızına verilecek evin ağaçlarını ve örtüsünü hazırlar, fakir ise damadın babası evin örtüsünü getirir. Üç huş ağacının başını birleştirerek çadır dikmeye başlarlar. Ağacın ucuna hadag bağladıktan sonra ucuna el değdirmen "ganzag" adı verilen sertbir kayışla birleştirirler. Böylece çadırı kurarlar. Çadır k3urulurken güveyin yakınları da yardım ederler. Çadırın eşiğine de huş ağacı konur ve hadag bağlanır.

Çadır kurulduktan sonra köydeki çok çocuklu, bilgili, yaşlı birine ocak yakıtılır. Ocak mutlaka het ile yakılmalı. Daha sonra bir ren geyiğine gelinin eyeri konulup hazırlanır ve iki tarafın gelinleri, gelin gidecek olan kızı bulunduğu çadırdan çıkarırlar. Gelin evden çıkmadan önce annesi kızının saçını ikiye örer ve uçlarına hadag bağlar. Gelini ren geyiğine bindiren damat gelini yeni kurulan çadıra getirir ve çadırın güney tarafından başlayarak üç kez dolanırlar. Bundan sonra damadın annesi ve yengeleri gelini çadıra getirirler ve çadırın sağ tarafına, kocasının aşağısına oturtur. Gelen misafirlere ilk önce sütlü çay daha sonra süt ürünleri ve etli yemekler gelin tarafının genç kızları ve gelinleri tarafından ikram edilir. Böylece düğün eğlencesi başlar. Düğün sırasında iki tarafın yaşlıları ve gelen misafirler evlenen iki gence dileklerini, öğütlerini nasihatlarını söylerler. Kız tarafında damat ve akrabaları üç gün kalırlar ve üçüncü gün gelini alıp dönerler.

3.5, Düğüne Hazırlık

3.5.1, Erkek Tarafının Hazırlıkları

Duha Türklerinde erkek tarafının hazırlıkları ilk önce gelinin ailesine verilecek hediyelerle başlar. Gelinin babasına verilmesi gereken dört önemli hediye (silah, tencere, bıçak, sağimlık Ren Geyiği) hariç “Zun malin höl” yani yüz hayvan ayağı adlı hediyeler de verilmektedir. Verilecek olan bu tür hediyelerin (binek Ren Geyiği, hayvan, kumaş, çay, sigara) miktarı erkek babasının maddi durumuna göre değişir. Bir kutu çay ve bir kutu tütün bir hayvan ayağı, bir binek ren geyiği iki hayvan ayağı olarak geçer ve en çok yüz hayvan ayağı getirmek zorunludur. Güvey ve gelinin yaşayacakları çadırı hazırlarlar. Ev eşyaları alırlar. Gelin ve damada yeni kıyafetler alırlar. Gelin geldikten sonra ona verilecek ren geyiğini kararlaştırır. Gelen misafirlere sunulacak ikramları hazırlanır. Gelin indikten sonra gelin ve damada giydirmek için aynı renkte yöresel kıyafet dikilir. Gelin kendi evinden giyerek geldiği kıyafetleri çıkarır ve güvey tarafının hazırladığı yöresel kıyafeti giyer. Bunun anlamı da artık sizin aileden biri oldum demektir. Eskiden sadece gelin evinde yapılan düğün merasimi artık damat evinde de yapılmakta. Hatta son zamanlarda gelin evinde yapılmamaktadır. Bundan dolayı damadın anne babası ayrıca kendi yapacakları düğüne de hazırlanırlar.

3.5.2, Kız Tarafının Hazırlıkları

Duha Türklerinde kız evinin ilk hazırlayacağı şey düğün olacak “ Urts” yani Duha çadırıdır. Çadırda kullanılacak ağaçları bir sene öncesinden hazırlayıp kuruturlar. Eğer kızın babasının çadır örtüsü alacak parası varsa çadır örtüsünü de hazırlar yoksa damadın babası tarafından getirilir. Çadır damat tarafı kız almaya geldikten sonra kurulur ve çadıra konulacak eşyalar da kızın ailesi tarafından hazırlanır. Gelin gidilecek kızın kıyafetleri ve diğer temel ihtiyaçları da düğünden önce hazırlanır. Gelin ve damada aynı renkte yöresel kıyafetler dikilir. Evlenen çift, kız evinde kaldıkları sürede bu kıyafetleri giyerler. Düğüne katılan misafirlere sunulacak ikramları da daha önceden hazırlarlar. Ren geyiği keserler. Eğer kızın babasının ikramları hazırlamaya gücü yetmeyecekse akrabaları ve komşuları yardım eder. Düğün esnasında olmazsa olmazlardan biri de yöresel el yapımı içki olan “ Samagon”dur. Gelen her misafire ikram edilir.

3.6, Evlilik Törenine Davet

Tüm Türk boylarında olduğu gibi Duha Türklerinde de evlilik törenine akrabaların, komşuların, dostların ve her iki tarafın da değer verdikleri kişiler davet edilmektedir. Düğün olacağını uzaktaki akrabalarına eskiden birkaç gün önce atla ya da ren geyiği ile giderek duyuran Duhalar günümüzde teknolojik imkânlardan faydalanarak duyurmaktadır. Yakınında olanlara davetiye kartları dağıtarak düğünlerine davet etmektedirler.

3.7, Törenin Başlaması

3.7.1, Evlilik Töreni Eğlenceleri

Duha Türklerinin düğün eğlenceleri kız ve güvey tarafının sırayla türkü söylemeleriyle başlar. Bu türküleri genellikle bayanlar söyler, erkekler de eşlik ederler. Erkekler, özellikle genç delikanlılar arasında güreş, okçuluk gibi oyunlar düzenlenir. Bu oyunlara kadınlar katılmaz. Kadınlar ya kendi aralarında farklı eğlenceler düzenler ya da erkeklerin düzenlediği bu tür oyunları seyrederek. Kadınların düzenlediği oyunlar ise milli danslar veya karşılıklı söylenen türkülerdir.

3.8, Gelin Alma Ritüeli

Duha Türkleri üç gün gelin evinde kalarak düğünü bitirdikten sonra gelini de alıp kendi yaşadıkları yere dönerler. Gelinle birlikte gelinin hiçbir akrabası gelmez. Gelin ve damat çadırdan çıkmadan evvel damat gelinin bineceği ren geyiğini hazırlar ve daha sonra gelin evden çıkar. Gelini ren geyiğine bindirerek çadırın sağ tarafından sol tarafına doğru çadırı üç kez dolanırlar ve kendi gidecekleri yöne doğru uzaklaşırlar. Gelin ve damat gelinin anne babası tarafından özel olarak dikilmiş aynı renkteki yöresel kıyafeti giyerler. Kız evinden çıkmadan evvel ailede sözü dinlenen kadınlar gelin gidecek kıza çeşitli nasihatler verilir. Kocasıyla ve kocasının akrabalarıyla iyi geçinmesini, onlara saygılı davranmasını öğütlerler. Gelin olan kıza verilen bu nasihatler kendi ailesini unutup yeni katılan ailesini daha çok benimsemesini, evliliğinin mutlu, huzurlu ve uzun ömürlü olması üzerinedir.

3.9, Gelin İndirme Ritüeli

Damadın anne babası ve akrabaları gelin gelmeden önce yeni çadır kurmuş olurlar ve gelin bu çadıra indirilir. Gelin ve damat yeni kurulan çadırın sağ tarafından sol tarafına üç kez dolandıktan sonra çadıra girerler. Çadırın iç düzeni güveyin annesi tarafından hazırlanmış olur ve gelin geldikten sonra, damadın annesi onların ilk ocaklarını yakar. Gelinin kendisi ile birlikte getirdiği eşyaları, kıyafetleri çadıra yerleştirilir. Bundan sonra damat tarafında yapılacak düğün eğlencesi başlar.

3.10, Nikâh

Evliliklerde resmi nikâh ya da dini nikah yaptırmadaki amaç kadın erkek beraberliğini ilan etmek, toplumun gözünde geçerli saymak, kutlamak ve kutsamaktır. (S.ÖRNEK'ten aktaran Y. YEŞİL 2014.:223)

Duha Türklerinde dini nikâh yoktur. Resmi nikâh da düğün günü olmaz. Ulaşımı zor yerde yaşadıkları için düğün zamanında onlara nikâh görevlisi gelmez. Bundan dolayı ya daha önce resmi nikâhlarını yaparlar, ya da Moğolistan Madeni Kanununda gösterildiği gibi düğünden sonra en az iki hafta içerisinde resmi nikâh cüzdanını en yakın köy kasabasına ya da şehre giderek alırlar.

3.11, İlk Gece (Gerdek)

Duha Türklerinde gerdek gecesi kız tarafında yapılır. Akşam yatma vakti geldiğinde gelin ve damadın yengeleri tarafından gerdek yatağı serilir. Özellikle yatak seren kadınların sağlığı yerinde, kocasıyla iyi geçinen, çok çocuklu olmasına dikkat edilir. Yatak serildikten sonra gelinin veya damadın annesi tarafından yaşlı bir kadın gelir ve önce damadı, sonra gelini sırayla yatağa yatırır. Kendisi de onların yatağının yanına yatak kurar ve gece orda uyur. Ertesi sabah yaşlı kadın “ Bu ikisi birbirine uyumluymuş. Bunlar iyi bir aile olabilir diye anne babalara duyurduğunda damadın yakınları:

1. Silah (Kızın sırt kemiğini temsil eder)
2. Tencere (Kızın Baş kemiğini temsil eder)
3. Bıçak ve Ren geyiğinin bel kemiği (Kızın bel kemiğini temsil eder).Gelin ölse bile ruhu evde kalarak ocağını sönmese diye inanıldığı için verilir.
4. Sağımdık Ren Geyiği (Annesinin ve gelinin süt hakkı içindir)

Bunları vererek kızın babasından gelini satın almış olur. Bunların dışında damadın ailesinin maddi durumuna göre ren geyiği, hayvan derileri, hayvan, giysi, çay ve benzeri hediyelerde eklenmektedir. (Badamhatan 1960:47)

3.12, Evlenme Sonrası Ritüeller

Evlenme töreninin en hareketli aşamaları bittikten ve gelin evine girip, karı koca bir ev olduktan sonra bu durumu insanlara duyurmak ve bir sorunun olmadığını ifade etmek için yapılan ritüellerdir. (Y. Yeşil 2014: 230)

3.12.1, Baş Mevlidi

Diğer Türk boylarında düğünden sonra, çoğunlukla ertesi sabah gelin için baş mevlidi yapılırken Duha Türklerinde düğünden üç gün sonra yapılmaktadır.

Duha Türkleri bu geleneğe “ ber mörgütleh”yani “gelin selamı” derler. Gelin düğünün üçüncü günü sabah kayınpederinin evine selam vermeye gider. Damadın anne babasına Hadag, ongon, ocağa hadag veya beyaz bez, arts(tütsü), yağ sunduktan sonra ocağın sol tarafına kaynanasının

yanına oturur. Bundan sonra geline ikramlar sunularak, sofraya kurulur. Eğer gelin tütün kullanıyorsa, kaynanasının aracılığıyla kayınpederine tütün ikram eder.

Yeni katıldığı ailede geline binebileceği Ren Geyiği kayınpederi tarafından hediye edilir. Gelin selamından sonra gelin, artık o evin bir üyesi sayılır ve her istediği zaman kayınpederinin evine ziyaret edebilir, bütün ev işlerinde de yardımcı olur.

Kayınpederinin evinde gelinin kaçınması gereken bazı ritüeller vardır. Kayınpederinin evinde gelin çıplak ayakla ve saçları açık gezmez. Ocağın sol tarafından yukarı oturmaz. Kayınpederinin bindiği Ren Geyiğe binmez. Aynı zamanda kayınpederinin gelinin bindiği Ren Geyiğine binmesi de yasaktır. Gelin kayınpederinin çadırının ve ocağının etrafında dolaşmaz.

3.12.2, Kız ve Oğlan Taraflarının Düğünden Sonra İlk Görüşmesi

Duha Türklerinde damat düğünden Üç yıl sonra gelin ve çocukları ile beraber kayınpederinin evine ziyarete gider. Damat kayınpederine çay, tütün, kaynanasına kumaş, Ongod hediye götürür ve ateşe beyaz bez, arts (tütsü) ve yağ sunar.

Damat eve ilk girişinde tanrıya dua eder sonra ateşe süt döker ve gelinin anne babasına hadag sunar, ondan sonra diğer akrabalarıyla selamlaşır. Gelinin en yakın akrabalarına birer hediye götürür. Selamlaşmadan sonra hediyeler dağıtmaya başlar. Hediyeler dağıtıldıktan sonra sofraya kurulur. Gelin ve damat, gelin evinde istedikleri kadar kalabilirler.

Gelin ve damadın, gelin evine ilk ziyaretini Duha Türkleri “ Ömç taslah yos” derler. Bu ziyaretin amacı gelinin babasının evinden kendi mirasını almasıdır. Aile maddi durumuna göre kızlarına mirasını paylaşır. Aile kızına rengineyiği, kumaş, at hazırlar. Durumu iyi aileler 50-60 tane Ren Geyiği verirken, durumu iyi olmayan anne baba akrabalarının yardımıyla kızına en az 10 Ren Geyiği vermektedirler.

Gelin, baba evinden mirasını aldıktan sonra bu aile artık yeni evli çift sayılmazlar ve ne zaman isterlerse gelin evine veya diğer akrabalara ziyarete gidebilirler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DUHA TÜRKLERİNDE ÖLÜM İLE İLGİLİ RİTÜELLER

Ölüm, bir insan, bir hayvan veya bitkide, kısaca bütün canlılarda hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi anlamını taşımaktadır. (Y. Yeşil 2014:235)

Kaçınılmaz olan ölüm gerçeği karşısında Türk boyları da “ölüm” olayının nasıl gerçekleştiğine dair, bir takım inançlara sahip olmuşlardır. Değişik din ve kültür çevresine girmiş olan Türkler, farklı zaman ve coğrafyalarda değişik ölüm anlayışlarına sahip olmuşlardır, ancak bunların temelini Tengricilik, Tengrizm ya da Geleneksel Türk Dini şekillendirmiştir. (Ü. GÜNAY’dan aktaran Y. YEŞİL 2014:237)

Ölüm olgusu her Türk toplumunda olduğu gibi Duha Türklerinin kültüründe de geniş bir yer işgal eder. Araştırmamızın bu bölümünde ele alacağımız konular şunlardır: ölümü haber veren ve ölümü engelleyen ritüeller, ölüm anında gözlemlenen ritüeller, ölümün defne hazırlanması, defin sonrası ritüellerdir.

4.1, Ölüm Öncesi

Her toplumda yaşları kemale eren kişiler kendilerini öbür dünya için, ölüm anı için hazırlamaya başlarlar. Ölüme hazırlanmanın bir biçimi de geride kalanlara vasiyet bırakmaktır. Bu vasiyet yazılı olduğu gibi sözlü de olabilir.

Duha yaşlıları ölüm akıllarına geldikçe ölüme hazırlanırlar. Tanrıya dua eder, af dilerler, dünyada yapılması gereken işler varsa onları yetiştirmeye çalışırlar. Genç kişiler ölüm hakkında düşünürse veya ölüm anının yakın olduğunu hissedersen ilk başvuracakları kişi Kamdır. Kam’a gidilip türlü dualar okutarak ölümü ertelediklerine inanırlar.

Aile içinde veya toplumda ölüm hakkında konuşmak uğursuzluk olduğu için Duha Türkleri ölümü fazla düşünmemeye, ölüm hakkında konuşmalardan kaçınmaya çalışır.

Duha Türklerinde rüyada ölen kimsenin rüya sahibini çağırması veya kendisiye bereber götürmesi uğursuzluk olarak yorumlanır. Bu şekilde kötü rüya gören kişi rüyasını Kamdan başka kimseye söylememeye çalışır. Söylerse gerçekleşeceğine inanılır. Kendisine beddua edilince öleceği inancı Duha Türklerinde de bulunmaktadır.

4.2, Ölüm Sırası

Tüm Türk Dünyasında olduğu gibi Duha Türklerinde de ölen kişiye öldü denmez. “ Nas barsan” (Yaşı teslim etti), “Nasan Öndrölsön” (Yaşı yükseldi), “Niissen”(uçtu) kelimeleri kullanılmaktadır.

Düşük doğan bebeklerin canı olmadığı için onlara isim vermezler ve direk melek, kuş olup uçacağına inanırlar. Ergenlik yaşına gelmemiş çocuklar için de “ Uçtu” tabiri kullanılmaktadır. Çocuklara bu tabirin kullanılmasında daha çok onların günahsız, temiz oldukları düşüncesi yatar.

4.3, Ölüm Sonrası

Ölen kişinin bir sonraki yaşamında rahat etmesini sağlamak, onun ölümünden geri kalan yakınları veya tanıdıklarına bir ölüm gelmemesini temin etmek ve tanrı tarafından günahlarının affedilmesi için gereken ritüelleri yerine getirmek amacıyla bazı uygulamalar yapılmaktadır.(Y.YEŞİL 2014:247)Bu bölümdeki ritüeller aynı zamanda ölene karşı ailesinin, tanıdıklarının ve aynı bölgede yaşayan komşularının son görevi olarak algılanmaktadır ve oldukça özen gösterilerek uygulamalar yerine getirilmeye çalışılmaktadır.

4.3.1, Ölümünden Hemen Sonra Yapılan Ritüeller

Ölümden hemen sonra yapılan ritüellerin bir bölümü doğrudan cesetle ilgiliyken, bir bölümü de ceset çevresinde toplanmaktadır. (S.V. ÖRNEK 1995:214)

Ölen kişinin cesedi ölümden hemen sonra gevşek olduğuna, yarım saat sonra katılaştığına inandıkları için kişi can verdikten hemen sonra yanında bulunan büyüklerden biri veya Kam ölen kişinin çenesini bir bezle bağlar. Duha Türklerinde ölen kişi çadırın sağ tarafına konur ve cesedin ön tarafı bir perde ile kapanarak cenaze merasimi için bekletilir. Ölü'nün yattığı yere arts (tütsü) yakılır. Ölü'nün yatacağı yere saman ve kokulu otlar sarılır, ölü bunların üstüne yatırılır. Çadırın içinde yalnız yakınları ve Kam girer, diğerleri dışarda bekler.

Ölü bulunan çadıra konuşmayan bebeklerin ve hamile kadınların getirilmesi yasaktır. Bebeklerin ruhu olmadığı için ölü'nün ruhunun onlara zarar vereceği düşünülür.

Duha Türklerinde genellikle ölümden ve ölülerden korkulur. Ölü bulunan çadıra tanımadıkları kişiler yaklaşmazlar. Sadece Kamlar ölülerle uğraşabilir. Ölü bulunan evde gece uyumaz. Bu

zamanda kişinin ruhunun bedeninden ayrılmadığına inanılır. Ölen kişi hakkında konuşulacak olursa onun iyi yanlarından bahsedilir. Ölen kişinin doğum takvimine göre defnedileceği günü ve hangi yöne defnedileceğine Kam karar verir. Defnedileceği gün gelene kadar ölü çadırda bekletilir.

4.3.2, Ölümün Duyurulması Ritüeli

Duha Türklerinde ölen kişinin çlüm haberini ilk çocukları ve yakın akrabalarına duyururlar. Ölü evine ölüyle son defa vedalaşmak ve akrabalarına yardım etmek için etraftaki insanlar toplanır. Eğer ölen kişinin çocukları ve en yakın akrabaları uzaktaysa onlar toplanıp gelene kadar diğer insanlar çadırın dışında beklerler. Kadınlar saçlarını açarlar. Eskiden uzaktaki akrabalarına bir kişi göndererek ölüm haberini duyururken günümüzde telefon aracılığıyla duyurmaktadırlar.

4.3.3, Defne Hazırlık Ritüelleri

Ölümün gerçekleşmesi sonrasında yapılan ritüeller defne hazırlık aşamasında uygulanmaktadır. Ölen kişinin kefeninin hazırlanması, kokulu ot ve samanların getirilmesi, cesedi götürecek at ve at arabasının hazırlanması, Kamın ölü için yapacağı ritüeller bu aşamada gerçekleşmektedir.

4.3.3.1, Ölünün yıkanması

Duha Türklerinde ölü yıkanmaz, sadece tütsü yakılır.

4.3.3.2, Ölünün kefenlenmesi, giydirilmesi

Duha Türklerinde ölü Kam tarafından veya yaşlı kişiler tarafından kefenlenir. Kefeni başı ve ayağından olamk üzere iki yerden beyaz ipe bağlarlar. Kefenlerken tütsü yakarlar.

4.3.3.3, Ölünün tabuta yerleştirilmesi ve taşınması

Duha Türklerinde ölü tabuta yerleştirilmez. Ölen kişinin geri gelebileceği korkusuyla ceset evin günlük kullanılan kapısından değil çadırın bir tarafı sökülerek oradan dışarı çıkarılır. Buradaki amaç ölen kişinin ruhu geri dönerse kapıyı bulamaması içindir. İlk çadırdan çıkardıkları zaman kefene sarılmış ölüyü dört kişi taşıyarak, ağaçtan yapılmış arabaya yerleştirir. Kafası gidecekleri yöne bakar. Ölü arabaya yerleştirildikten sonra arba beyaz ata takılır. Atı bir kişi tutarak gidecekleri yöne doğru hareket eder ve arkasından defn törenine katılacak kişiler yürümeye

başlarlar. Kadınlar saçlarının örgüsünü açarlar. Ölüm törenine hamile kadınlar ve küçük çocuklar katılmaz.

4.3.4, Ölünün Defnedilmesi

Duha Türklerinde ölen kişi öldüğü gün defnedilmez. Duahalar ölülerini diğer Türk boyları gibi gömmezler veya yakmazlar. Ölüyü doğada açık bırakırlar. Şamanın ölen kişinin bir sonraki yaşamında iyi olacağını düşünerek gösterdiği yöne doğru hareket ederler. Ölüyü taşıyan at nereye işerse ölünün cesedini oraya bırakırlar. Çünkü atın en temiz yerlere işediğini düşünürler. Ölü cesedini bıraktıktan sonra eve dönerken götürdükleri yolla değil başka yerlerden dolaşarak gelinir. Bunun da amacı ölü ruhu eve dönmek isterse yolu bulamaması içindir. Ölen kişinin kefeni üç gününde rüzgarda uçup, ceset çıplak kalırsa kişinin bir sonraki yaşamının iyi olacağına, üç gün geçmesine rağmen hala kefenle yatarsa uğursuzluk olacağına ve bir sonraki yaşamında zorluklar çekeceğine inanılır.

4.4, Mezarık ve Mezar Taşları

Duha Türkleri ölülerini gömmediği için onlarda mezarık veya mezar taşları bulunmamaktadır. Ölen kişinin cesedini bıraktıkları yerler ziyaret edilmez. Duha Türkleri bu hayata bağlıdırlar ve bugünkü güne çok önem verirler. Yarınki gün, özellikle ölümden sonraki hayat bunları pek ilgilendirmemektedir.

4.5, Ölünün Defnedilmesi Sonrası Cenaze Evinde Yapılan Ritüeller

Ölünün defnedilmesinden sonra cenaze evinde hiçbir tören veya benzeri uygulamalar yapılmaz. Cenaze evinde ölen kişinin sadece iyilikleri hatırlanmaya çalışılır. Kişi defnedildikten sonra ağlanmaz. Ölen kişinin ruhunun üzülen yakınlarını gördükçe evden uzaklaşamayacağına ve bir sonraki yaşamında başarılı veya iyi biri olamayacağına inanılır. Ölen kişinin çadır ağaçları yıkılmaz ve kullanılmaz. Ölen kişinin olduğu Tayga'da ölü defnedildikten sonra hemen o yerden göç ederler ve dört beş sene boyunca o bölgeye tekrar göç etmezler. Ölenle ölünmez diyerek ölüyü defnettikten sonra normal hayatın devam etmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

4.6, Ölünün Gömülmesi Sonrası Zamana Bağlı Ritüeller

Tüm Türk boylarında ölümden sonra 3,7,40,52 günlerinde ve yıl dönümünde ölen kişinin öbür aleme geçişi sırasında güçlkle karşılaşmaması ve günahlarının affedilmesi için geride kalan yakınları bazı ritüeller yaparlar. Ama Duha Türklerinde diğer Türk boylarından farklı olarak ölen kişinin sadece 49.cu günü ritüel gerçekleştirilir. O gün tüm yakınları toplanır ve ölen kişinin sadece iyiliklerini konuşurlar. Ölen kişinin öbür dünyada iyi bir yerde olması ve yolunun temiz olması için gelen misafirlere süttten yapılan pilav dağıtılır. Kam ölen kişi için dua eder. 49. günden sonra Duha Türkleri ölen kişiyi tamamen hayatlarından silerler ve bir daha hatırlamamaya çalışırlar. Yakınları sadece iyiliklerini düşünerek anabilirler.

4.7, Ölen Kişinin Eşyalarıyla İlgili Ritüeller

Duha Türklerinde ateşin tüm kötü ruhları ve kötülükleri temizlediğine inanıldığı için ölen kişinin ruhundan evi temizlemek amacıyla ölen kişinin kıyafetleri Kam tarafından ateşte yakılır. Bindiği at, Ren Geyiği veya arabası evin en küçük oğlanı ya da kızına verilir ve onların kullanması uygun görülür.

4.8,Ağıt Söyleme, Yas Tutma Ritüelleri

Duha Türklerinde ağıt söyleme, yas tutma geleneklerine rastlanmamaktadır. Sadece ölüm anında kadınlar saçlarının örgüsünü açarlar ve sesli ağlarlar. Erkeklerde yüzlerini yolma veya yakınma gibi ritüellere rastlanmamaktadır. Sadece yakınları sessizce ağlarlar. Kaynak kişi Gombo'nun anlattığına göre eskiden ağıt söyleme geleneği varmış fakat günümüzde unutulmuştur.

4.9, Mezarlık Ziyaretleri

Duha Türkleri ölen kişiyi gömmedikleri için mezarlık ziyaretleri bulunmamaktadır. Ancak Kam veya en yakın akrabası ölen kişinin bırakan yere kefeninin uçup uçmadığını, cesedin orda bulunup bulunmadığını öğrenmek için gider. Ama cesedin yanına yaklaşmaz, uzaktan bir dağın tepesinden bakarak geri döner. Eğer kefen uçmuş ve cesedin hayvanlar tarafından yenildiğini görürse mutlu olur. Ceset hala kefenli ve hiçbir hayvan dokunmamış ise kişinin ağır günah işlediğine ve bu günahları sebebiyle ruhunun zorluklar çektiğine inanılır ve geri döndüğünde Kama günahlarının affedilmesi için, öteki dünyaya rahat gidebilmesi için tören yaptırır ve dua okutturur.

4.10, Ölünün Ruhu İle İlgili İnanç ve Ritüeller

Duha Türklerinde ölen kişinin adı öldükten sonra söylenmez, tabu olarak görülür. Ölen kişinin ruhunun göğe yükseldiğine inanılır. Bu dünyadaki amelleri iyi ise ailesine veya akrabalarına bir çocuk olarak geri geleceğine, amelleri kötü ise de bir hayvan veya böcek olarak canlanacağına inanılır.

4.11, Öteki Dünya İle İlgili Ritüeller

Duha Türkleri ölünün ruhunun hemen ölümler dünyasına gitmediğine bir süre evinin etrafında dolaştığına, yakınları sürekliölen kişiyi düşünüp ağlarsa ruhun bu dünyada hapsedileceğine inanırlar.

Ölen kişinin ruhu bu dünyadan öbür dünyaya giderken çeşitli zorluklardan geçer. Duha Türklerinde ölünün öbür dünyaya geçişinde Kam eşlik eder. Ruhun öbür dünyaya geçişini kolaylaştırmak için transa girmeye çalışır. Böylece Şaman ölen kişinin önüne düşerek onu tehlikelerden koruyarak öteki dünyaya kadar eşlik eder. Ölen kişinin ruhunun evinden hemen uzaklaşıp, öteki dünyaya engelsiz gitmesini isteyen kişi Kamdan yardım ister.

SONUÇ

Bu çalışmamızda, Moğolistan'ın Kuzey bölgesi Hövsgöl vilayetinin Sayan Dağlarında ren geyiği yetiştirerek, göçebe hayatını devam ettiren, Şaman inancını benimseyen, Eski Türklerin izlerini taşıyan, Türk- Tuva soylu, erimekte olan, günümüzde Taigalarda yaşayan sadece 52 aileden ibaret Duha Türklerinin geleneklerini kaybolmadan kaydetmek, derleyip katkıda bulunmak için yola çıkmıştır.

Tezimizin ana bölümlerinde geleneksel yaşamları, kültürleri ve günümüzdeki durumlarından bahsettiğimiz Duha Türkleri, Moğolistan'da yaşayan kadim topluluklardandır. Eski Türk geleneklerinin izlerini taşımaktadırlar. Ancak bu geleneksel yaşamları nüfuslarının azlığı, ekonomik sıkıntıları, turizmle gelen yaşamsal değişiklikler, genç nesillerin şehre gidip yerleşmesi, farklı yaşam sürmek istemeleri ve özellikle de Darkhat Moğolları'yla evliliğin çoğalması nedeniyle kültür ve dillerinden oldukça uzaklaşmaktadırlar.

Bu çalışma 21.08.2018-10.09.2018 tarihleri arasında Moğolistanın kuzeyinde yaşamlarını sürdürmekte olan Duha Türklerinin arasına gidilerek, karşılıklı mülakat ve gözlem metotlarıyla değerlendirilip toplanan materyallere dayanmaktadır. Duha Türklerinin yaşadığı bölge Moğolistan'daki en soğuk ama doğası en güzel bölgelerden biridir.

Duha Türklerinin yaşadığı Taiga bölgesine kolay erişilmez. Ulan-Bator - Mörön arası 12 saat otobüs yolculuğundan sonra Mörön- Tsagaannuur arası yine araba ile 10 saat sürmektedir. Tsagaannuur ilçesinden Batı Taiga'ya sonbahar mevsiminde 9 saat at yolculuğuyla ulaşabildik. Yaz aylarında ise bu yolculuk daha da fazla uzayabilmektedir.

Yaradılışlarından bu yana doğa ile iç içe yaşayan Duha Türkleri, doğadaki her canlının veya cansızın bir iyisi olduğuna ve bu kutsal iyeye olan saygılarıyla yaşamaktadırlar. Fakat günümüzde onların yaşadıkları Taiga'da kendi sayılarından daha çok turist bulunması onların doğaya olan saygısını da azaltmıştı. Etrafın çöplükle dolu olması üzücü noktalardan yine biridir. Para kazanmayı, ekonomik yönden zenginleşmeyi amaç edinen Duha Türkleri kendi kültürlerinden kopmaya başlamıştır. Uzun yıllardır Darkhat Moğolları ile bir arada yaşamaları onların dil ve kültür bakımından Darkhat etkisi altında erimelerine neden olmuştur. Duha Türkleri erimeden onların ağız edebiyatı, inancı, ve kültürü derlendirilip kaydedilmelidir. Duha

Şamanizimi, Eski Türk inancını sürdürmektedir ve günümüze kadar hiçbir dinle karışmamış, aslını bozmamıştır.

Saha çalışması esnasında mülakat yaptığımız bir çok kişi sorduğumuz soruları olumsuz olarak değerlendirdi. Bazıları mülakat yapmamıza hiç izin vermedi. Bunlara rağmen 45 yaş üstü bir çok kişiden geçiş dönemleri ile ilgili ritüeller hakkında mülakat yaparak bilgi edinmeye çalıştık. Mülakat esnasında verilen cevapların bir çoğunun Moğol kültürü olduğunu tespit ettik. 1960 yılında Moğolistan'da Duha Türkleri arasında 11 ay kalarak değerlendirme yapan Moğol bilim adamı Badanhatın'ın kitaplarından yola çıkarak bu tez araştırması tamamlanmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

AÇA, M (1999) *Kazak Türkleri'nde Defın Sonrası Bazı Uygulamalar ve As Verme (Aş Toyu)*, Milli Folklor, s.45,

ALTUN, I (1997) *Türk Kültür Tarihi*, Ankara Ata Türk Kültür Merkez Başkanlığı yayınları

BADAMHATAN, S (1960) *Tsaatan Arđın Garliin Asuudal*, Ulaanbaatar, ŞUA yayınları

BADAMHATAN, S (1962) *Hövsgmliin Tsaatan Arđın Ac Baydalın Toim*, Ulaanbaatar, ŞUA-giin Tüühen Hürelen yayınları

BADAMHATAN, S (1965) *Hövösgöliin Darkhat Yastan*, Ulaanbaatar, ŞUA-Tüühen Hürelen yayınları

BATNASAN, G; DAİSAN, T (1979-1982) *1980 Ond Bulgan, Hövsgöl Aimaguudad Ajillasan Ugsaatan Zuin Heeriin Sudalgaanı Tailan*, Ulaanbaatar, Eh hereglegdehüün, Cilt-V

DİLEK, İ (1996) *Altai Türklerinde Çocuğın Doğması ve Doğum Günleri Kutlamalarına Dair Bazı İnançlar*, Bilig dergisi, s. 1, s. 51-54

ESİN, E (1997) *Türk Kültür Tarihi*, Ankara, Atatürk Kültür Merkez Başkanlığı yayınları

GÖKALP, Z (1997) *Türk Töresi*, İstanbul, Kamer yayınları

İNAN, A (1986) *Tarihte Bugün Şamanizm*, Ankara, Materyallar ve Araştırmalar

JUSIPOV, B, J (2007) *Kazak Kalkının Salt Dastürleri*, Almaty, Köşpendiler yayınevi

KALAFAT, Y , *Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları, Dedem Korkut Das, Oğuz Elleri*, Ankara, Berikan yayınları

KAMALAŞ, B (2013) *Kazak Kalkının Salt Dastürleri*, Ulaanbaatar, Kitap yayınları

ÖZKAN, F (2002) *Sibiryա Türklerinde Çeçiş Dönemleri*, Uluslar Arası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirimleri, Ankara, Bilgi yayınları

ÖRNEK, S, V (1995) *Türk Halk Bilimi*, Ankara, KB yayınları

ROUX, J, P (2002) *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, İstanbul, Kabalcı yayınları

ROUX, J, P (1999) *Eskiçağ ve Ortaçağda Altay Türklerinde Ölüm*, İstanbul, Kalabacı yayınları

ŞEROSEVSKİ, V, L, *Saka Yakutları*, çevr ALACOĞLU, A, İstanbul Selenge yayınları

ŞAGDARSÜREN, Ts (1974) *Mongolın Tsaatan Böögiin Tuhai*, Ulaanbaatar,

YEŞİL, Y (2014) *Türk Dünyasında Geçiş Dönem Ritüelleri*, Ankara, Grafiker yayınları

EKLER

EK-1. Kaynak Kişi Tablosu

№	ADI SOYADI	DOĞUM YERİ	DOĞUM TARİHİ	CİNSİYETİ	YAŞADIĞI YER
k.k-1	C. BAT	Hövösgöl	1952	Erkek	Batı Taiga
k.k-2	G. ERDENE	Hövösgöl	1968	Erkek	Batı Taiga
k.k-3	D. GOMBO	Hövösgöl	1947	Erkek	Batı Taiga
k.k-4	N. GOMBO	Hövösgöl	1979	Erkek	Batı Taiga
k.k-5	S. GANBAT	Hövösgöl	1960	Erkek	Batı Taiga
k.k-6	H. BORHÜÜ	Hövösgöl	1958	Erkek	Tsagaan-Nuur
k.k-7	J. BAYANDALAI	Hövösgöl	1964	Erkek	Batı Taiga
k.k-8	J. GANZORIG	Hövösgöl	1959	Erkek	Batı Taiga
k.k-9	N. GEREL	Hövösgöl	1968	Bayan	Batı Taiga
k.k-10	SÜREN	Hövösgöl	1954	Bayan	Batı Taiga
k.k-11	L. GANAA	Hövösgöl	1976	Bayan	Batı Taiga
k.k-12	P. ERDENEÇİMEG	Hövösgöl	1958	Bayan	Batı Taiga
k.k-13	J. PURVEE	Hövösgöl	1958	Bayan	Batı Taiga
k.k-14	G. GANTUYA	Hövösgöl	1976	Bayan	Batı Taiga
k.k-15	G. DARİMAA	Hövösgöl	1956	Bayan	Batı Taiga

EK-2.Kaynak Kişilerin Resimleri

Resim-1.

Kaynak Kişiler, Süren ve P. Erdençimeg'ler mülakat esnasında. (Sonbahar, Batı Taiga, M.AZATKHAM, 2018)

Resim-2.

Geyik Çobanı (Sonbahar, Batı Taiga, M. AZATKHAN)

EK-3. Batı Taiga

Resim-1.

Taiga'da Gün Batımına Doğru (Sonbahar, Batı Taiga, M. AZATKHAN)

Resim-2.

HavalarmSoğumaya Başladığı Zaman, Sabah (Sonbahar, Batı Taiga, M. AZATKHAN)

Resim-3.

Ren Geyikleri (Sonbahar, Batı Tayga, M. AZATKHAN)

Resim-4.

Tayga'da Çocuklara Küçüklüğünden Ren Geyiğine Binmeyi Öğretirler (Sonbahar, Batı Tayga, M. AZATKHAN)

Resim-5

(Sonbahar, Batı Tayga, M. AZATKHAN)

Resim-6

(Sonbahar, Batı Tayga, M. AZATKHAN)

Resim-7

(Sonbahar, Batı Tayga, M. AZATKHAN)

Resim-8

(Sonbahar, Batı Tayga, M. AZATKHAN)

Resim-9

(Sonbahar, Batı Tayga, M. AZATKHAN)

Resim-10

(Sonbahar, Batı Tayga, M. AZATKHAN)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Madinye AZATKHAN
Uyruğu : Moğolistan
Doğum tarih ve yeri : 21.04.1994
Medenihali : Evli
Telefon : 05536852820
Faks :
e-mail : 99411889meka@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Devam ediyor
Lisans	16.06.2015
Lise	01.06.2011

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
-----	-----	-------

Yabancı Dil

İngilizce, Kazakça

Yayımlar

Hobiler

Fotoğraf çekmek, kitap okumak, yemek yapmak

le.ahbv.edu.tr